

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra filozofie a společenských věd

Animoterapie a její využití ve vybraných částech vzdělávacího systému České republiky

Bakalářská práce

Autor: Martin Droščák

Studijní obor: Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání (maior) + Historie
se zaměřením na vzdělávání (minor)

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Mgr. Kamil Janiš, Ph.D.

Hradec Králové 2023

Zadání bakalářské práce

Autor: Martin Droščák

Studium: F20BP0357

Studijní program: B0114A100001 Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Studijní obor: Historie se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: Animoterapie a její využití ve vybraných částech vzdělávacího systému České republiky

Název bakalářské práce AJ: Animotherapy and its usage in selected parts of the educational system of the Czech Republic

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměřuje na využití animoterapie u vybraných skupin žáků s povinnou školní docházkou. Teoretická část poukazuje na různé terapie a jejich využívání v souladu se školní docházkou v České republice. Práce uvádí pozitiva a negativa anim terapie u vybraných částí vzdělávacího systému České republiky. Práce se také zaměřuje na možnost chovu zvířat ve třídě, pro lepší způsob, jak naučit děti starat se o zvířata. Pro lepší pochopení práce poukáže na rozsah používání terapií od mateřských až po střední školy. Praktická část se opírá o dotazník, který mapuje používání, zkušenosti a všeobecnou akceptaci terapií ve školním vzdělávání na území České republiky.

BEKOFF, Marc. *Na zvířatech záleží: biolog vysvětluje, proč zacházet se zvířaty s respektem a soucitem*. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-322-6.

GALAJDOVÁ, Lenka a GALAJDOVÁ, Zdeňka. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011. ISBN 9788073678791.

KELLNEROVÁ, Dana. *Chov zvířat ve školách: Metodický materiál pro učitele*. Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2013. ISBN 978-80-87604-57-1.

KOHÁK, Erazim. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-63-X.

MÁCHAL, Aleš. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou: Metodická příručka pro začínající učitele základních a středních škol a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy*. Brno: Rezekvítek, 2000. ISBN 80-902954-0-1.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 2007. ISBN 9788073673253.

VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

VESELOVSKÝ, Zdeněk. *Člověk a zvíře*. Praha: Academia, 2000. ISBN 978-80-200-0756-8.

Zadávající pracoviště: Katedra filosofie a společenských věd, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Kamil Janiš, Ph.D.

Oponent: Mgr. Matěj Pudil

Datum zadání závěrečné práce: 13.2.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne: 09.05.2023

Podpis autora:

Poděkování

Rád bych poděkoval Mgr. Kamilovi Janišovi, Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

Anotace

DROŠČÁK, MARTIN. *Animoterapie a její využití ve vybraných částech vzdělávacího systému České republiky*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2023, Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zaměřuje na využití animoterapie u vybraných skupin žáků s povinnou školní docházkou. Teoretická část poukazuje na různé terapie a jejich využívání v souladu se školní docházkou v České republice. Práce uvádí pozitiva a negativa animoterapie u vybraných částí vzdělávacího systému České republiky. Práce se také zaměřuje na možnost chovu zvířat ve třídě, pro lepší způsob, jak naučit děti starat se o zvířata. Pro lepší pochopení práce poukáže na rozsah používání terapií od mateřských až po střední školy. Praktická část se opírá o dotazník, který mapuje používání, zkušenosti a všeobecnou akceptaci terapií ve školním vzdělávání na území České republiky.

Klíčová slova

Animoterapie, canisterapie, felinoterapie, zvířata, škola, vzdělávací systém, psychický stav, léčba

Annotation

DROŠČÁK, MARTIN. *Animotherapy and its usage in selected parts of the educational system of the Czech Republic*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2023, Bachelor Thesis.

The bachelor's thesis focuses on the use of animotherapy in selected groups of pupils with compulsory school attendance. The theoretical part points to various therapies and their use in accordance with school attendance in the Czech Republic. The thesis presents the positives and negatives of animotherapy in selected parts of the educational system of the Czech Republic. The work also focuses on the possibility of keeping animals in the classroom, for a better way to teach children to care for animals. For a better understanding of the work, he will point out the range of therapy use from kindergarten to high school. The practical part is based on a questionnaire that maps the use, experience and general acceptance of therapies in school education in the Czech Republic.

Keywords

Animotherapy, canistherapy, felinotherapy, animals, school, educational system, mental state, treatment

Obsah

Úvod	8
1. Co je to vlastně animoterapie?	10
1.1. Animoterapie v dětském věku	13
1.2. Canisterapie.....	14
1.3. Felinoterapie.....	18
1.4. Hipoterapie	21
1.5. Jiné druhy animoterapie	22
1.5.1. Ornitoterapie	22
1.5.2. Lamaterapie	23
1.5.3. Další druhy zvířat	23
2. Animoterapeutické zázemí jednotlivých forem v České republice.....	25
2.1. Animoterapie ve vzdělávacím systému České republiky	27
2.1.1. Předchůdce animoterapie v českém školství.....	27
2.1.2. Chov zvířat ve škole	27
2.1.3. Dětský canisterapeutický tábor.....	29
2.1.4. Hipoterapie v pedagogické rovině.....	29
2.2. Animoterapie v mateřské škole	30
2.2.1. Canisterapie v předškolním věku	30
2.2.2. Felinoterapie v předškolním věku.....	31
2.3. Animoterapie na základní škole	32
2.3.1. Canisterapie na základní škole.....	32
2.3.2. Felinoterapie na základní škole.....	33
2.4. Animoterapie na střední škole	33
2.4.1. Canisterapie na středních školách	34
2.4.2. Felinoterapie v rámci výuky středních škol	34

2.5. Animoterapie ve specifických oblastech vzdělávacího systému	34
3. Vybrané příklady z dobré praxe vzdělávacího systému	36
3.1. Psi ve škole v Rokycanech	36
3.2. Fretky do výuky	36
3.3. Zvěřinec na statku	37
3.4. Českobudějovická škola Bazalka	37
4. Výzkumná část	38
Závěr	48
Seznam literatury	50
Seznam Příloh	52

Úvod

Pro mojí bakalářskou práci jsem si vybral téma: „Animoterapie a její využití ve vybraných částech vzdělávacího systému České republiky“. S animoterapií, která je hlavním bodem zájmu mé studie, jsem se bohužel nikdy prakticky nesetkal. V rámci mého vzdělávání jsem neměl ani možnost starat se o jakékoli zvíře ve škole. Zvolené téma mě uchvátilo při shlédnutí dokumentu o animoterapii v televizi, následným hloubáním a pátráním po internetu, mě téma naprosto dostalo. Tato oblast není moc známá, a proto bude ideální pro mojí bakalářskou práci. Je to něco, co není moc probádané, co mohu zkoumat a čím bych se chtěl do budoucna zabývat třeba i mnohem více a kdo ví, třeba v tom jednou pokračovat i v diplomové práci. Osobně jsem v tomto tématu nebyl také znalý, nevěděl jsem, jak moc je animoterapie respektována a využívána v našich školách a chtěl jsem se to dozvědět. Přijde mi úžasné, že by zvíře dokázalo při výuce zlepšit činnosti daných žáků.

V mojí bakalářské práci Vám nejprve vysvětlím, co to vlastně animoterapie znamená. Představím teorii různých druhů animoterapií. V současné době patří k nejvíce používaným druhům canisterapie, felinoterapie a hipoterapie. Já zde ukážu ale i terapie za pomoci ptactva, lam, hospodářských a dalších malých zvířat. Následně Vám představím zázemí animoterapií u nás v České republice a využití těchto terapií ve školství České republiky. Zaměřím se i na chov zvířat přímo ve školách a na možnosti působení zvířat na žáky mimo školu. Poté ukážu příklady na různých stupních vzdělávací soustavy a možné aktivity se zvířaty ve školách. V poslední části teorie jsem vybral některé příklady z praxe využívání zvířat. Na závěr představím výsledky svého výzkumu.

Celý můj kvantitativní výzkum bude opřen o dotazníkové šetření, které bude zaměřeno na celkovou znalost s animoterapií v našem vzdělávacím systému. Cílem výzkumné kapitoly je zjistit informace o dané oblasti. Přiblížit dopady animoterapie na české školství a její prospěšnost. Ověřit celkovou povědomost společnosti o této terapii a dokázat, že o terapii ve školství je mezi lidmi zájem. Zjistit, jak moc lidí zažilo někdy tuto terapii v rámci své docházky. Ukázat s jakým zvířetem by se lidé nejradši ve škole setkali. Jak dokáže terapie pomocí zvířat zlepšit život jedince ve škole a co hlavně dokáže změnit.

Výzkumná otázka, na kterou bych v závěru rád odpověděl vychází hlavně z výsledku dotazníkového šetření, z celkových zjištěných teoretických informací a z osobních rozhovorů a poznatků, které jsem při psaní práce zjistil. **Je animoterapie ve společnosti viděna jako prospěšná a tím pádem má tedy pádný smysl i ve školství?**

1. Co je to vlastně animoterapie?

Zvířata hrají v našem životě odjakživa značnou roli. Již dávno neslouží pouze jako zdroj obživy, nebo jako hlídači našich obydlí. Vstupují nám do života a my dokážeme často intuitivně cítit, že i obyčejné pozorování zvířat, např. v televizi, v ZOO, v přírodě, má pozitivní vliv na naše vnímání, city a náladu.¹ Jen obyčejné pohlázení psa, kočky, nebo dalších zvířat má prokazatelně dobré dopady na naši psychiku.

V rámci zkoumání vztahů člověka a zvířete byla a jsou prováděna mnohá šetření s různými cíli. Potvrdilo se, že zvířata přispívají k fyzickému zdraví jedince, ovlivňují jeho chování a výrazně zlepšují kvalitu života.²

Diskuse v českém prostředí se také vede nad jednotným pojmenováním této terapie. V literatuře, nebo odborných článcích (Lacinová, Nerandžič, Freemanová, Velemínský atd.) se můžeme setkat s pojmy zooterapie, animoterapie, animalterapie, nebo zoorehabilitace. V tomto případě můžeme všechna slova označit za synonyma. V češtině také nenajdeme speciální české slovo pro výraz animoterapie. Nerandžič používá pojem *pet-facilitated* či *pet-therapy* neboli léčení prostřednictvím domácích mazlíčků, kam zahrnuje nejenom zvířata, ale i rostliny.³ Pokud bychom chtěli uvést nějakou jednotnou definici pojmu animoterapie, či již zmíněných synonym, můžou nám pomoci některé definice odborníků. Freemanová vysvětluje animoterapii jako „*pozitivní až léčebné působení zvířete na člověka*“.⁴ Lacinová definuje animoterapii jako „*souhrnný termín pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využití vzájemného působení při kontaktu mezi člověkem a zvířetem*“.⁵ Nerandžič předkládá definici animoterapie z Anglosaské literatury: „*léčení prostřednictvím domácích miláčků...miláčkem se může stát i rostlina pěstovaná v kořenáči doma u okna...*“⁶ Po přečtení těchto definic lze říct, že animoterapie je terapie prostřednictvím zvířat, nejčastěji psa, koně nebo kočky, která nějakým způsobem působí

¹ KARÁSKOVÁ, Vlasta a Tomáš DOHNAL. *Zoorekreace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 27. ISBN 978-80-244-2881-9.

² *tamtéž*

³ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 450. ISBN 978-80-247-4172-7.

⁴ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007, s. 30-31. ISBN 978-80-7322-109-6.

⁵ *tamtéž*

⁶NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 15-16. ISBN 80-00-01809-8.

kladně na fyzický nebo psychický stav člověka. Dále se také setkáme v odborných diskusích s termíny terapie nebo rehabilitace. Opět můžeme říct, že obě slova jsou totožná. Rehabilitaci začali používat odborníci, aby poukázali hlavně na přímý dopad léčebných zákroků pomocí zvířat na člověka.⁷

V dopadech animoterapie se postupně zjistilo, že každé zvíře může být využito za jiným účelem a došlo proto k dělení na základě rozdílných cílů. Každý druh animoterapie je tedy dělen na čtyři metody podle způsobu využití daného zvířete:

- ❖ AAT (Animal Assisted Therapy) = zvířaty asistovaná terapie. Terapie v tomto případě je zaměřena na kontakty cvičeného zvířete s osobou, pod vedením terapeuta, s cílem zlepšit zdravotní stav jedince.⁸
- ❖ AAE (Animal Assisted Education) = zvířaty asistovaná výchova. Zde je zaměření hlavně na vztah zvířete a žáka ve školním prostředí. Cílem je zlepšit motivaci a chuť k učení. Veliké uplatnění je zde hlavně u osob se speciálními vzdělávacími potřebami.
- ❖ AACR (Animal Assisted Crisis Response) = zvířaty asistovaná krizová intervence. Zvířata jsou zde používána jako prostředek ke zlepšení psychického stavu u osob, které zažily stresové, krizové nebo katastrofální situace. Jako přímý příklad je důkaz studie, která přinesla pozitivní efekt u seniorů postižených Tsunami v Japonsku v roce 2011.⁹
- ❖ AAA (Animal Assisted Activities) = zvířaty asistované aktivity. U tohoto typu je zaměřenost pouze na kontakt zdravého člověka se zvířetem, jako proces zlepšení kvality života jedince. Zde se podle odborné literatury užívá pojem zoorekreace.

Myšlenky provázanosti člověka a zvířete prosazuje organizace IAHAIO (International Association of Human – Animal Interaction Organizations), která sdružuje národní asociace, které zkoumají interakci mezi jedincem a zvířetem a zdůrazňuje jejich harmonické soužití.¹⁰

⁷ *tamtéž*

⁸ KARÁSKOVÁ, Vlasta a Tomáš DOHNAL. *Zoorekreace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 28-29. ISBN 978-80-244-2881-9.

⁹ KARÁSKOVÁ, Vlasta a Tomáš DOHNAL. *Zoorekreace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 29. ISBN 978-80-244-2881-9.

¹⁰ KARÁSKOVÁ, Vlasta a Tomáš DOHNAL. *Zoorekreace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 27. ISBN 978-80-244-2881-9.

V českém prostředí, na motivy Michaely Freemanové, rozpracoval dělení zooterapie Miloš Velemínský a to podle 10 kritérií:¹¹

- 1) Kritériem je určit zvířecí druh. Hiporehabilitace je pomocí koně, delfinoterapie je za využití delfína, canisterapie zas využívá psa, lamaterapie potřebuje lamu, felinoterapie je za pomocí kočky, ornitoterapie je s dopomocí ptactva a insektoterapie využívá hmyz. Pokud jsou zvířecí druhy využívány k terapiím a nemají uvedený název, tak se pojmenovávají za pomocí popisu. Například: terapie pomocí domácího králíčka. Tyhle druhy terapií dále spadají do různých kategorií: terapie s malými domácími zvířaty (křeček, králík, morče, fretka), terapie s hospodářskými zvířaty (kozy, ovce, krávy) a terapie s volně žijícími zvířaty (hlemýžď, ježek, ještěrka) nebo exotickými zvířaty (ze zoo, papoušek, delfín, lama).¹²
- 2) Kritériem je určit metodu terapie. Metody terapie se vytváří za pomocí cílů, které jsou již zmíněny výše a dělí se: AAE, AAT, AACR a AAA.
- 3) Kritériem je forma zooterapie. Jestli je terapie prováděna v rámci nějakého pobytu, či jen jako jednorázová aktivita, či jako kombinace obou, nebo jako nějaký ucelený druh programu.
- 4) Kritériem se určuje podle účastníků zooterapie a je to způsob práce. Buď jako samostatná práce, nebo může spolupracovat více terapeutických týmů, dokonce i s různými druhy zvířat najednou.
- 5) Kritériem je podle složení pracovní jednotky. Zde je veliká škála různých druhů kombinací. Může to být: terapeut + zvíře + klient; zvíře + personál + klient + terapeut atd.
- 6) Kritériem je zaměřeno na počet zvířat. Zda jedno zvíře, pár, či skupina zvířat.
- 7) Kritériem je definováno počtem klientů. Podle počtu klientů se může dělit na individuální animoterapii nebo skupinovou animoterapii.
- 8) Kritériem určuje analýzu cílové skupiny. Je důležité seznámit se s klientelou, které chcete pomáhat. Musíte se zaměřit na věk, vzdělání, diagnózu a další faktory podle kterých můžete ideálně zvolit program, a třeba i druh zvířete.

¹¹ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007, s. 30-31. ISBN 978-80-7322-109-6.

¹² MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 452. ISBN 978-80-247-4172-7.

- 9) Kritériem je podrobně se seznámit s analýzou zdravotního stavu klienta. Zdravý, nemocný, postižený, umírající, se specifickými potřebami atd.
- 10) Kritériem je zanalyzovat si sociální vazby a dynamiku prostředí. Zjistit, zda klient, kterému mám se zvířetem pomoci je izolovaný, v zařízení, v ohrožení, v rodinném prostředí atd.

Podle tohoto dělení a těchto kritérií mohu přesně nastavit terapii, která má přesně pomoci danému klientovi nebo skupině klientů. Vhodně zvolené nastavení parametrů, způsobů a forem animoterapie je základ ke správnému léčebnému působení zvířete na jedince.

1.1. Animoterapie v dětském věku

V dnešní zrychlené době, kdy děti ovládají počítače, televize, herní konzole, zájem o zvířata, ale vůbec neopadá. Zvíře je něco živého, má spoustu nových podnětů, které nijak neovlivníme, nemůžeme je nastavit jako v počítačové hře. Každé zvíře, každý druh má jiný význam pro vývoj dítěte v jeho školních letech. Podle tohoto působení vytvořil Zdeněk Matějček (1997) žebříček domácích zvířat.¹³ Daná škála je sestavena podle toho, jaké podněty zvíře dětem přináší, jaký vztah mezi nimi může vzniknout a co je pro dítě dobré:

- ❖ *Akvarijní rybičky – nemají vztah k člověku, lze je pozorovat, jsou zajímavé vším, co dělají v akváriu.*
- ❖ *Chladnokrevná zvířata (želvy, hadi, obojživelníci) – nemají vztah k člověku, lze se jich dotýkat, pozorovat z větší blízkosti, vykazují nízkou reakci na člověka.*
- ❖ *Ptáci – projevují určitý vztah k člověku, je s nimi zábava, můžou mluvit.*
- ❖ *Kočky – vyžadují pozornost, jsou věrní do určité míry, reagují na člověka, mazlí se, hrají si.*
- ❖ *Psi – vnímají člověka jako pána, jsou oddaní, věrní, mazlí se, nechají se vycvičit a hrají si.*
- ❖ *Koně – způsobují příjemné dotyky a mají vztah k člověku, člověk na něm může i sedět a vnímat pocity tělesně.*

¹³ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007, s. 131. ISBN 978-80-7322-109-6.

V další teoretické části práce již budou představeny konkrétní druhy animoterapie podle druhu zvířete.

1.2. Canisterapie

Canisterapie se skládá ze dvou slov: canis je latinsky pes a terapie je řecky léčba. Původní termín z řeckého prostředí, kynoterapie, přepsala do českého prostředí Jiřina Lacinová roku 1993 se svým sdružením FILIA a termín zdomácněl jak v České republice, tak i v zahraničí.¹⁴ Galajdová definuje canisterapii, jako způsob terapie za pomoci speciálně cvičeného psa, která využívá pozitivní působení psa na zdraví člověka, ať už psychické či fyzické.¹⁵ Canisterapie je nezbytnou součástí zooterapie.

„Není snad zvířete, které bychom znali lépe než psa, které bychom více milovali a kterému bychom více důvěřovali...Léčebné účinky života se psem nejsou objevem moderní psychologie, lidé je znají již tisíce let.“¹⁶

Správně vybrat psa je základním měřítkem ke správné terapii. Musíme pečlivě zvažovat, jaký druh psa vybrat ke konkrétním skupinám lidí. Když pracujeme s malými dětmi, není úplně rozumné zvolit psa malého vzrůstu.¹⁷ Děti by mu mohly snadno ublížit. Zase naopak pro pacienty, kteří jsou třeba upoutáni na lůžku nebo pro starší v domovech pro seniory, je malý pes ideální, protože se dá využít jen na obyčejné „přítulení“.

Canisterapie v České republice nabrala na popularitě hlavně v roce 1995, kdy byla založena Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům (AOVZ).¹⁸ AOVZ následně v roce 1998 organizovala ve spojení s IAHAIO mezinárodní konferenci IAHAIO v Praze, což zapříčinilo rozkvět canisterapie u nás. V roce 2003 byla založena Canisterapeutická asociace (CTA), která v roce 2005 dostala vyjádření ministerstva zdravotnictví, které uznalo canisterapii jako formu podpůrné rehabilitace.¹⁹

¹⁴ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 476. ISBN 978-80-247-4172-7.

¹⁵ GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 15-16. ISBN 978-80-7367-879-1.

¹⁶ SAUNDERS, Nicholas J. *Mytická síla zvířat*. Praha: Knižní klub, 1996. Magie, tradice, současnost, s. 74. ISBN 80-85809-47-8.

¹⁷ GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 16. ISBN 978-80-7367-879-1.

¹⁸ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 478. ISBN 978-80-247-4172-7.

¹⁹ *tamtéž*

Canisterapie má různé formy a metody. Mezi metody canisterapie patří již zmiňované AAA, AAT, AAE a AACR.

Aktivita za pomoci zvířat (AAA) se zaměřuje hlavně na obyčejný pocit štěstí, radosti a spokojenosti. Zde je důležitý obyčejný lidský kontakt psa s člověkem. Může tady docházet k dělení na pasivní a aktivní aktivity.²⁰ V pasivní je role zvířete upozaděna, člověk se může jen dívat na psa a tento pocit vede třeba k odklonění pozornosti od něčeho nepříjemného. Aktivní aktivity se používají zejména v zařízeních zdravotní a sociální péče, kde terapeut se psem může docházet do dané instituce. Speciální aktivitou je rezidentní typ, při kterém je pes stále přítomen v instituci. Výsledky této metody (AAA) nejsou bohužel nijak měřitelné.

Terapie za pomoci zvířat (AAT) využívá metody, které jsou zaměřeny hlavně na cílený kontakt člověka a zvířete. Tuto metodu lze vyhodnotit a změřit. Každé sezení s cvičeným psem musí být zavedeno do dokumentů daného klienta. Nejčastěji se používá ve věznicích, školách, ústavech, domovech důchodců a mezi aktivity patří: hry, polohování, hlazení, péče o psa atd.²¹

Vzdělávání pomocí zvířat (AAE) se používá hlavně ke zlepšení výchovy a vzdělávání. Pes je zde jako prostředník, který vede k větší motivaci žáků k učení a k neustálému sebezdokonalování se, snižuje napětí ve třídě, odbourává stres a dokáže vést k celkové uvolněnosti žáků a k příjemné atmosféře ve třídě. Existují studie, které zkoumají vliv přítomnosti psa ve třídě a dají se rozdělit do šesti kategorií výchovných cílů:²²

- 1) *Podpora vývoje empatie a pečujícího postoje.*
- 2) *Zlepšování fyzických a motorických dovedností.*
- 3) *Procvičování komunikace a čtení.*
- 4) *Prožívání klidu a emoční pohody.*
- 5) *Vyrovnání se se ztrátou a smutkem.*
- 6) *Zlepšování mentálního výkonu a motivace k učení.*

²⁰ *tamtéž*

²¹ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 479. ISBN 978-80-247-4172-7.

²² GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 143. ISBN 978-80-7367-879-1.

Tato metoda potřebuje ke svému působení zkušeného canisterapeuta, spolupráci pedagogického pracovníka a dobře vyškoleného psa.

Krizová intervence pomocí zvířat (AACR) si klade hlavně za cíl odbourat stres a zlepšit hlavně psychickou pohodu jedinců, kteří se ocitli v krizové situaci. Zde je zapotřebí velice zkušeného terapeuta, který má perfektní znalost psychologie. Techniky při této metodě jsou: hry, hlazení, přetahování, brašna s hračkami, motivace ke komunikaci za využití psa atd.²³

Mezi formy canisterapie patří také individuální forma neboli polohování. Jedná se o formu terapie hlavně u jedinců se zdravotním postižením za pomocí psa, či několika psů. Terapie je zde, ale vedena vždy u jednoho klienta. Polohování se praktikuje nejčastěji na zádech, kdy jeden pes je pod koleny a ostatní mohou být po stranách klienta. Základ je přenesení tepla na jedince a tím lepší prokrvení svalů. Uvádí se, že pes má o dva stupně vyšší teplotu než člověk.²⁴ Díky tomu dokáže pes skvěle prohřát svaly, používá se také dechová frekvence a srdeční tep. Tato technika je někdy kritizována, kvůli zneužívání psů.²⁵ Je zde nutné pamatovat na to, že pes není loutka ani hračka. Klient musí brát psa jako svého parťáka ke kterému se musí chovat s úctou, a i když naše právo bere zvířata jako věci, tak pro nás to věci určitě nejsou.

Do další formy terapie spadá skupinová canisterapie. Provádí se s větším počtem osob a někdy i s více než jedním psem. Upozaděny jsou zde ale individuální cíle.²⁶

Nejrozšířenější formou terapie je ovšem tzv. návštěvní program. Funguje na jednoduchém principu, při kterém canisterapeutický tým dochází za klientem nebo klient dochází za týmem.²⁷

Mezi další formy spadají jednorázové canisterapeutické aktivity, které mohou probíhat prostřednictvím přednášek, besed atd. Pobytový program je forma, která je často

²³ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice. 2., přeprac. vyd.* Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 479. ISBN 978-80-247-4172-7.

²⁴ SVOBODOVÁ, Ivona. *Praktické využití psů v zoorehabilitaci*: skripta pro studenty. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2011, s. 88. ISBN 978-80-213-2197-7.

²⁵ GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 23. ISBN 978-80-7367-879-1.

²⁶ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice. 2., přeprac. vyd.* Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 480. ISBN 978-80-247-4172-7.

²⁷ KARÁSKOVÁ, Vlasta a Tomáš DOHNAL. *Zoorekrece*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 36. ISBN 978-80-244-2881-9.

spjatá s nějakým jiným ozdravným programem na místě, kde se klient může setkat se zooterapií. Mohou to být nějaké canisterapeutické tábory či ekofarmy.²⁸

Velmi speciální formou je rezidentní program. Zde se jedná o pobyt psa v zařízení, nebo v rodině. Pes se může stát majetkem třeba nějaké instituce (školy, domova důchodců), která o něho bude pečovat podle doporučení jeho cvičitele.²⁹

Nedílnou součástí canisterapie je samozřejmě canisterapeutický tým. Mezi tento tým můžeme zařadit mnoho osob, kteří se účastní terapie přímo či nepřímo. Vychovatel psa, cvičitel psa, canisterapeutický pes, klient, specialisty v profesích, rodina, organizace sdružující canisterapeutické týmy, veterinář, dobrovolníci atd. Asi nejzákladnější je ale trojice: canisterapeut, canisterapeutický pes a klient. Je velmi důležité, aby terapeut byl profesionál a přesně věděl co se psem dělat, či nedělat. Canisterapeutický pes musí projít řadou zkoušek, než vůbec může dojít k nějakému kontaktu a stejně je zde pořád malé riziko nebezpečí, které musí neutralizovat zkušený psovod. I v canisterapii se setkáváme s různými druhy kvalifikace. Od canisasistenta (dobrovolník) přes canisasistenta (profesionál), canisterapeut až k mentorovi.³⁰

Canisterapie má krom metod a forem také své fáze a části. Mezi fáze spadá: seznámení se se psem. Tato fáze může být velice různá, každý má jiný přístup, každému to může trvat jinou dobu. Zvykání si na přítomnost psa je také velice ovlivněno osobitostí každého jedince, a i zde může být u každého jiná doba trvání. Dotýkání se psa, dotyk se stává projevem důvěry. Dále to může být prohlubováno česáním, krmením atd. Cílená hra: zde je to hlavně o komunikaci mezi jedincem a psem a o navázání důvěry. Umocnění vjemů je poslední fáze, kdy si klient musí z terapie něco odnést, zážitek či dojem.³¹

Průběh canisterapie vždy záleží na prostředí, ve kterém se terapie děje a na klientele pro kterou je program tvořen. V úvodní části dochází ke vzájemnému seznámení, přivítání a postupnému navázání důvěry. Relaxační část je tvořena vždy jinak, základem však je, aby si jedinci z této části odnesli nějaký prožitek. V závěrečné části

²⁸ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice. 2., přeprac. vyd.* Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 480. ISBN 978-80-247-4172-7.

²⁹ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků.* České Budějovice: Dona, 2007, s. 107. ISBN 978-80-7322-109-6.

³⁰ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků.* České Budějovice: Dona, 2007, s. 62. ISBN 978-80-7322-109-6.

³¹ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice. 2., přeprac. vyd.* Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 486. ISBN 978-80-247-4172-7.

dojde k zhodnocení terapie a je zde i možnost po svolení terapeuta dát psovi granule jako odměnu za provedenou práci.³²

Závěrem této podkapitoly by autor rád zmínil, že canisterapie je vždy o větším počtu lidí. Není to jen o tom, že pes je nástroj, jehož prostřednictvím se nám pomáhá. Psa musíme vždy brát jako rovnocenného partáka, protože si oba můžeme navzájem něco předat. V žádném případě nesmíme ani psa, ani klienta do terapie nutit. Je zde zapotřebí důvěra, lidskost, otevřenost a motivace.

1.3.Felinoterapie

Felinoterapie je terapie za pomoci koček. Felinoterapie spadá do tří nejčastěji používaných zooterapií vedle canisterapie a hipoterapie. Felis je latinsky kočka a terapie řecky léčba.³³ Doslova to tedy znamená kočičí léčba nebo léčba kočkou. Tento typ terapie využívá léčebné působení kočky na klienta. Hlavním dopadem léčby, je zaměřenost na psychické a duševní zdraví člověka. Základem je přirozená empatie kočky, intuice a její schopnost tlumit bolest.³⁴ Mezi speciální vlastnosti koček patří nezávislost na člověku, ale terapeutické kočky jsou více vycvičeny na kontakt s klientem než obyčejné kočky domácí. Mnohem více jsou kočky vázané na prostředí, ve kterém se terapie provádí. Díky tomu se klienti mohou naučit respektovat kočky, získat vztah k lidem a zlepšit jejich sociální chování.³⁵

„Čas strávený s kočkami nikdy nepovažují za ztracený.“³⁶ (Sigmund Freud)

Felinoterapie je nejrozšířenější hlavně v anglosaském světě (USA a Velká Británie). O zpřesnění jednotné terminologie se postarala hlavně organizace Delta Society a v roce 1990 také vytvořená organizace IAHAIO (organizace sdružující zooterapeutické týmy po celém světě). V Evropě patří mezi klíčové země této terapie Německo a Rakousko.

V České republice se jako průkopnice a zakladatelka této terapie považuje Daniela Hypšová, která založila v roce 1995 nezávislý chovatelský klub (NCHK). Pod tímto

³² MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 486-487. ISBN 978-80-247-4172-7.

³³ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 489. ISBN 978-80-247-4172-7.

³⁴ ELIHOVÁ, Markéta. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada, 2017, s. 155. ISBN 978-80-271-0080-4.

³⁵ *tamtéž*

³⁶ VALENTINO, Paolo. *Kočí terapie: kočičí návod na štěstí*. Ilustroval Marianna COPPO, přeložil Helena TŮMOVÁ. Praha: Dobrovský, 2020. Via, s. 7. ISBN 978-80-7585-772-9.

klubem je odbor zooterapie, který sdružuje dobrovolníky, kteří pracují v návštěvní formě terapie (AAA). Hypšová zpracovala velice důkladnou a ojedinělou metodiku felinoterapie, která je ve světě velice uznávaná. V České republice sídlí NCHK v Mladé Boleslavi, kde se věnují metodologii felinoterapie, organizaci zkoušek a výcviku koček, cvičení chovatelů a výcviku terapeutických týmů.³⁷

Mezi metody felinoterapie patří AAT (terapie přítomností zvířete – kočky). Zde se jedná o cílený kontakt klienta s kočkou, který má za úkol zlepšit hlavně psychický, ale ojediněle i fyzický stav člověka.

Základní metodou je AAA (aktivita za pomocí zvířat). Zde se to zaměřuje hlavně na přirozený kontakt kočky a klienta. Najdeme tady dělení na pasivní formu, kdy je kočka stále přítomna v daném zařízení. Druhou formou je forma interaktivní, kdy kočka dochází do zařízení v určitý den a čas.³⁸ Nejčastější využívaná forma ve felinoterapii je návštěvní program (interaktivní typ). Druhá forma tzv. rezidentní program (pasivní typ) není v České republice moc rozšířená, naráží zde totiž na legislativní a hygienické problémy.³⁹

Mezi speciální metodu, kterou zastřešuje NCHK patří hraní loutkových pohádek s živými zvířaty. Zde je zaměřenost hlavně na děti nějakým způsobem handicapované. Scénář pohádky si vymýšlí sami terapeuti a za pomocí říkanek a písniček se snaží docílit zapojení klientů do hry.⁴⁰ Možnost hraní pohádek je výborná u dětí předškolních či dětí mladšího školního věku. V pohádce můžeme využít pestrou škálu působení: hudební, výtvarná, jazyková, rytmická a sociálně psychologická složka.⁴¹ Tato metoda s prvky logopedie a rytmiky může tedy nabrat terapeutických rozměrů.

Mezi velice ojedinělé metody felinoterapie patří i AAE (vzdělávání za pomocí kočky) a AACR (krizová intervence za pomocí kočky). Dále se můžeme s tímto typem terapie setkat na různých pobytových stážích, ekofarmách, táborech atd.

³⁷ ELICHOVÁ, Markéta. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada, 2017, s. 155. ISBN 978-80-271-0080-4.

³⁸ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice. 2., přeprac. vyd.* Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 491. ISBN 978-80-247-4172-7.

³⁹ ELICHOVÁ, Markéta. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada, 2017, s. 157. ISBN 978-80-271-0080-4.

⁴⁰ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice. 2., přeprac. vyd.* Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 491. ISBN 978-80-247-4172-7.

⁴¹ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007, s. 277. ISBN 978-80-7322-109-6.

Felinoterapie je prováděna formou individuální či skupinovou. Je zaměřena hlavně na řešení psychologických, citových a sociálních problémů. Přispívá k větší motivaci se léčit, ke zlepšení jemné a hrubé motoriky, zlepšuje interakci klienta s ostatními atd.⁴²

Jako canisterapeutický tým se zde uvádí: klient, chovatel, kočka, psycholog, lékař, fyzioterapeut a speciální pedagog. Kočka je zde využívána jako prostředník (koterapeut).⁴³

Felinoterapii lze aplikovat na všechny věkové skupiny i na různé typy onemocnění: autismus, poruchy chování, úzkost, deprese, svalová dystrofie u dětí. Pozor si musíme dát pouze na to, zda klient netrpí alergií na kočku, nemá otevřené rány nebo zvíře nemá zoonózy (nemoci přenosné zvířaty). Obecně lze říct, že felinoterapie v České republice má největší výsledky a progres u seniorů. Návštěvní program, při kterém dochází dobrovolník či terapeut do domova seniorů s kočkou a senioři se mohou s kočkou jen mazlit nebo hladit, má blahodárny vliv na jejich psychiku.⁴⁴

Kočka je často některými označována za nejlepší formu terapie. Kočky jsou nenáročné na čas, na peníze či péči. („Nevenčí se a moc toho nesnědí.“) Kočku může chovat člověk nemohoucí i člověk s handicapem. Lidé se koček většinou nebojí, psů a koní více. Na rozdíl od jiných zvířat se dají ideálně chovat na klíně a hladit.⁴⁵ Terapie jako samotná má další spoustu pozitivních dopadů:⁴⁶

- 1) *Kočka ubírá stres.* Majitelé koček vykazují menší fyziologickou reakci na stres a menší zvýšení rytmu srdce.
- 2) *Interakce s kočkou snižuje u člověka srdeční činnost a krevní tlak.* Lidé, kteří chovají domácí zvíře méně navštěvují lékaře a méně jsou náchylní k infarktům.

⁴² ELICHOVÁ, Markéta. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada, 2017, s. 157. ISBN 978-80-271-0080-4.

⁴³ ELICHOVÁ, Markéta. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada, 2017, s. 156. ISBN 978-80-271-0080-4.

⁴⁴ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice. 2., přeprac. vyd.* Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 492-493. ISBN 978-80-247-4172-7.

⁴⁵ KADLECOVÁ, Eva. *Vaše zdravá kočka: reflexní masáže kočky: alternativní léčba*. Brno: Computer Press, 2011, s. 142-143. ISBN 978-80-251-3328-6.

⁴⁶ KADLECOVÁ, Eva. *Vaše zdravá kočka: reflexní masáže kočky: alternativní léčba*. Brno: Computer Press, 2011, s. 143-144. ISBN 978-80-251-3328-6.

- 3) *Obyčejné hlazení zvířat zvyšuje v krvi oxytocin, serotonin a endorfin.* To jsou všechno látky, které nám pomáhají ke zdravějšímu životu a ke snižování psychických poruch.
- 4) *Kočka je emoční podpora,* přijímá nás bez škatulkování a bez dojmů. Člověk je pro kočku všechno.

Nejlepší metodou a formou felinoterapie zároveň, je mít kočku doma. Pokud jedinec vezme svoji kočku občas na návštěvu k nějakému seniorovi nebo k osobě, o které ví, že jí chybí sociální či emoční kontakt, udělá tak nejlepší věc, kterou pro danou osobu může udělat.

1.4. Hipoterapie

Hipoterapie je označována jako hiporehabilitace, má za úkol hlavně zlepšit nějakým způsobem fyzický stav člověka, jde tedy především o léčebnou metodu. Copeld-Fitzpatriková definuje hipoterapii: *jako cílené využití práce s koněm, vození se na koni, ježdění, ale hlavně multidimenzálního pohybu koně na zmírnění nebo odstranění příznaků onemocnění pohybového aparátu.*⁴⁷ Obecně lze tedy říct, že hipoterapie je řazena mezi facilitační metody. Je zde využito facilitačních podnětů, které působí a ovlivňují nesprávnou funkčnost pohybu.⁴⁸

Nejjednodušeji to lze vysvětlit na příkladu: příkladem je třeba osoba, která nemůže chodit. Když tuto osobu posadíme na koně, jeho končetiny nereagují, ale tělo se hýbe synchronně s pohybem koňského hřbetu. Po sesednutí z koně to poté může výrazně ovlivnit fungování dolních končetin, protože mozek zažíval na koni úplně jiný podnět. Mezi další vedlejší dopady terapie je třeba odbourání strachu, prokazatelný vliv tepla a vytahování zkrácených tkání.

V Českém prostředí existuje Česká hiporehabilitační společnost, o které bude zmínka v další části práce. Na světové úrovni existuje mezinárodní nezisková organizace HETI (The Federation of Horses in Education and Therapy International AISBL), založena roku 1974. HETI se soustředí na spolupráci mezi organizacemi navzájem, na filantropickou činnost a na podporu vzdělávání a výzkumu.⁴⁹

⁴⁷ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 462. ISBN 978-80-247-4172-7.

⁴⁸ *tamtéž*

⁴⁹ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 176. ISBN 978-80-262-1585-1.

Aktivity s koňmi se nejhůře ze všech praktikují nějakým způsobem ve škole nebo jiném školním zařízení. Přesto jsou ale dvě aktivity, které nějakým způsobem mohou zlepšit podmínky žáků s problémem: děti s poruchami řeči, děti s mentálním postižením, autisté.

Tou první je aktivita s využitím koní (AVK). Využívá prostředí stáje, kontakty s koněm, aktivizace a vzdělávání lidí se specifickými potřebami. Působnost je hlavně v pedagogické rovině a sociální sféře. U této činnosti musí být vždy vyškolený pedagog, speciální pedagog nebo sociální pracovník.⁵⁰ Tato aktivita je též někdy označována za HPSP (Hiporehabilitace v pedagogické a sociální praxi) a tím, že právě její působení je zaměřeno na pedagogickou a sociální rovinu, je označována za aktivitu a ne disciplínu.⁵¹

Druhým druhem aktivity je terapie s využitím koní pomocí psychologických prostředků (TVKPP). Zde se jedná o metodu psychoterapie, která k terapii lidí se specifickými potřebami využívá prostředí okolo koně. Zde se zaměřuje na oblasti psychologie, psychiatrie a využívá k tomu psychiatry, sociální pracovníky, psychology.⁵²

1.5. Jiné druhy animoterapie

K animoterapii se může používat řada různých zvířat, které třeba nejsou v České republice tak častá a známá. Cíl je vždy prostý, zvíře slouží jako prostředník ke zlepšení fyzického, duševního, psychického, či sociálního stavu jedince.

1.5.1. Ornitoterapie

Můžeme se setkat s pojmem Ornitoterapie. Ornitoterapie znamená terapie za použití ptactva – zejména papoušků. Celkově je to velice málo rozšířená forma. Uvádí se, že papoušci jsou ideální pro zlepšení psychické rovnováhy. Papoušci mohou pomoci osobám s mentální retardací, Alzheimerovou chorobou, hyperaktivním dětem atd. Ideálně se používají větší druhy: kakadu, žaky a ary.⁵³

Ornitoterapie má dvě metody. Tou první je odchov papouška přímo v zařízení (základní škola, mateřská škola, dětský domov, ústav, domov důchodců). Zde papoušek spočívá v kleci a je staráno o jeho životní potřeby. Papoušci se zde starají o náhradu za

⁵⁰ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 471. ISBN 978-80-247-4172-7.

⁵¹ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 212. ISBN 978-80-262-1585-1.

⁵² *tamtéž*

⁵³ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 493. ISBN 978-80-247-4172-7.

společníky a jsou dobří partneři v komunikaci. Jejich síla se hlavně ukázala u dětí v dětských domovech a u osamělých seniorů v domovech důchodců, kde je výraznou výhodou, když papoušek umí mluvit. Druhou metodou je návštěvní program, kdy zooterapeut navštěvuje dané zařízení s papouškem. Tato metoda je často používána právě pro školy jako edukační ornitoaktivita.⁵⁴

1.5.2. Lamaterapie

Lamaterapie opět není tak známá u nás v republice. Lamy se vyskytují často na farmách. Mezi nejznámější patří terapeutická farma v Bohnicích. Lidé si je sem mohou chodit prohlížet, ale jinak nemají v naší republice žádné terapeutické začlenění. Některé farmy nabízejí mimo jiných služeb i právě třeba lamaterapii na míru daného jednatelce. Jedna taková farma se nachází v Mostě a jmenuje se Alpakárna.⁵⁵ Některé další zprávy o využití této terapie jsou z Německa, kde jejich odborníci tvrdí, že lamy užívají k léčebným účelům třeba ve skupinách seniorů nebo u handicapovaných.⁵⁶

1.5.3. Další druhy zvířat

Pro další terapie se používají třeba králíci nebo morčata (terapie s domácími zvířaty). Mezi další patří kozy nebo ovce (terapie za pomoci hospodářských zvířat). Dalším druhem jsou exotická zvířata, jako rybičky, hadi, pavouci, patří sem i návštěvy zoo. Tyto zvířata většinou lidé chovají přímo ve vybraných zařízeních a starají se tam o ně. Například: rybičky v čekárně u doktora, morče ve školní třídě, ovce v alternativní přírodní škole. Zvíře zde slouží čistě jako prostředek zpestření daného zařízení a samozřejmě jako vedlejší produkt vyvolává lepší pocit u některých jedinců. Čistě léčebné terapie pomocí těchto zvířat jsou v České republice velice ojedinělé, návštěvní program velice výjimečný. Pokud tyto speciální terapie někdo praktikuje, tak vždy na bázi jednotlivců.

Zajímavou kombinací je i tzv. farmingterapie či farming therapy. Jednoduše řečeno se jedná o práci na farmě zvířat. Buď mají zvířata lidé doma, v ústavu či ve škole

⁵⁴ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 250-251. ISBN 978-80-262-1585-1.

⁵⁵ Alpakárna – Lamaterapie [online]. Most: ©2021 [cit. 28.03.2023]. Dostupné z: <https://alpakarna.com/>

⁵⁶ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 144. ISBN 80-00-01809-8.

a starají se o ně nebo jezdí klienti, či školáci na farmu, kde se starají o hospodářská zvířata, krmí je, uklízejí a dělají všechny nezbytné věci spojené s jejich péčí.⁵⁷

⁵⁷ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007, s. 305. ISBN 978-80-7322-109-6.

2. Animoterapeutické zázemí jednotlivých forem v České republice

Z hlediska právních norem není v ČR zapojení zvířat do terapeutického procesu legislativně řešeno. V našem řádu jsou ale normy, které se zabývají vztahem mezi zvířetem a člověkem a zaměřují se na welfare. Zákony se zabývají vstupem zvířat do prostor, kde je terapie praktikována a kladou značný důraz na hygienu. Celkový systém ochrany zajišťuje Ministerstvo zemědělství ČR – Ústřední komise pro ochranu zvířat, Výbor pro ochranu zvířat a orgány veterinární správy.⁵⁸

V České republice v roce 1995 byla založena Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům, která má ukázat ostatním pozitivní vliv soužití zvířete a člověka. Pořádají konference a semináře, z kterých poté vydávají sborníky. Zaměřují se i na mezinárodní semináře hlavně ve spolupráci se sdružením Filia, Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích a sdružením Piafa ve Vyškově.⁵⁹

V následujících bodech se představí konkrétní spolky zastřešující různé druhy animoterapií v naší republice:

- ❖ První zmínky o canisterapii máme koncem 80. a začátkem 90. let v Psychiatrické léčebně v Bohnicích v Praze, nebo v Ústavu sociální péče Kociánka v Brně. V roce 1997 byla založena canisterapeutická společnost Lenkou a Zdeňkou Galajdovými, ovšem tato společnost v roce 2001 skončila.⁶⁰ Česká canisterapeutická asociace byla založena v roce 2003 a zastřešovala všechny spolky a sdružení, která se zabývají canisterapií. Její zakladatelkou byla PhDr. Jiřina Lacinová. Bohužel i tato společnost již v současné době neexistuje. Otázkou v České republice zůstává, zda se jedná o metodu nebo jen o pomocnou metodu. V České republice zároveň došlo ke zjištění, že máme spoustu odborníků na vypracování metodiky. Máme zde i mnoho spolků a organizací, které se zabývají výcvikem canisterapeutických

⁵⁸ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 30-31. ISBN 978-80-262-1585-1.

⁵⁹ MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada), s. 451-452. ISBN 978-80-247-4172-7.

⁶⁰ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 40. ISBN 978-80-262-1585-1.

psů, proto můžeme v současné době hovořit o specificky české škole canisterapie.⁶¹

- ❖ V oblasti Felinoterapie máme v České republice unikát. Od roku 1997 pracuje Nezávislý chovatelský klub se sídlem v Mladé Boleslavi s kočkami. V roce 2001 tento klub vydal knihu, kde sepsal řád pro týmy v návštěvní terapeutické službě. Tento řád, pravidla a obdoba návštěvní služby není jinde v Evropě doložena a jedinou blízkou podobou je Kanada.⁶² V České republice se kočky využívají hlavně v rámci návštěvní služby. Největší překážkou ovšem je nepochopení, nezájem a často i zákaz vstupu terapeutů na území škol, domovů důchodců a dětských domovů.⁶³
- ❖ V České republice v oblasti hipoterapie jako první využil koně systematicky k terapii RNDr. Otakar Leiský. Rehabilitací se od roku 1987 zabývá Rehabilitační ústav Hamzovy léčebny. V roce 1991 byla založena Česká hiporehabilitační společnost, v jejímž čele při založení spolu s dalšími odborníky stála primářka MUDr. Lia Frantalová. Tato společnost pořádá odborné kurzy, semináře, workshopy plus vydává metodiky, standardy a publikace pro provádění bezpečné a odborné hiporehabilitace.⁶⁴ V oblasti hipoterapie existuje Občanské sdružení PIAFA ve Vyškově (od roku 1994), které se zaměřuje právě na zlepšení života zdravotně postižených osob prostřednictvím hipoterapie.⁶⁵
- ❖ V sekci ornitoterapie se problematice věnuje Asociace zooterapie a POHODÁŘI VSKH spolu s RC ROZÁRKA.

⁶¹ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 32. ISBN 80-00-01809-8.

⁶² NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 61. ISBN 80-00-01809-8.

⁶³ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 76. ISBN 80-00-01809-8.

⁶⁴ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 176. ISBN 978-80-262-1585-1.

⁶⁵ VÍTKOVÁ, Marie a Jarmila PIPEKOVÁ, ed. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 155. ISBN 80-7315-010-7.

2.1. Animoterapie ve vzdělávacím systému České republiky

2.1.1. Předchůdce animoterapie v českém školství

V českých školách už odjakživa, ale hlavně vlivem dopadu škol Rakouska-Uherska, měl chov hospodářských zvířat až do dvacátého století velikou tradici. Chov zvířat ve škole byl dvojího charakteru: didaktický a hospodářský. Hospodářský proto, že všechno, co se zde získalo (např. vajíčka, maso, med) šlo do školní kuchyně a didaktický proto, že učitelé učili žáky, jak se mají starat o zvířata a jak je krmit.⁶⁶

Postupem času, znárodněním a tlakem socialistické vlády se chov zvířat ve školách úplně vymýtil. Posledním osvíceným byl Bohuslav Řehák: didaktik, biolog a skaut, který apeloval, aby si školy zachovali alespoň jednu králíkárnou, jeden včelín, jeden skleník.⁶⁷ Zdůrazňoval, že zánik drobného chovu a pěstování ve školách bude mít závažné důsledky. Jeden z hlavních dopadů bude proces odcizování člověka od přírody.

Zvířata se do českých škol začala vracet až v devadesátých letech. Ovšem nejsou to již hospodářská, užitková zvířata, ale jsou to exotická zvířata na mazlení neboli pets. Výzkumy pedagogických psychologů (třeba Katcher, Segal a Beck) totiž dokazují, že zvířata přinášejí užitek v psychosociální rovině.⁶⁸ V dnešní době se tedy již nechovají zvířata na obživu, na materiál a na edukaci. Dnes se chovají jako speciální prostředník ke zlepšení pobytu a celkové psychické i zdravotní pohodě ve vzdělávacích zařízeních.

2.1.2. Chov zvířat ve škole

Můžeme se setkat i s přímým chovem zvířat ve škole. Výzkum, který se zaměřuje na tuto problematiku zpracovala Kateřina Jančaříková z Univerzity Karlovy a přednesla jej na konferenci v Praze v roce 2008.⁶⁹ – Školy chovají nejrůznější zvířata (králíky, hady, rybičky, agamy, morčata, ježky, myši, žížaly, želvy atd.) Při výběru zvířat do školy, učitelé často řeší cenu a možné nežádoucí alergie žáků. Méně pak řeší, jak se o dané zvíře starat nebo třeba hluk. V pracovní den o zvířata pečují žáci pod vedením učitele. Péče o zvířata o víkendech a prázdninách je problémová. Většinou je to řešeno tak, že pokud to jde, tak si žáci berou mazlíčka domů. V případě že to nejde, vypomůže školník. Učitelé

⁶⁶ *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat*: odborná konference s mezinárodní účastí: sborník příspěvků: ČZU v Praze 16.-17. dubna 2008. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 54. ISBN 978-80-213-1773-4.

⁶⁷ *tamtéž*

⁶⁸ *tamtéž*

⁶⁹ *Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat*: odborná konference s mezinárodní účastí: sborník příspěvků: ČZU v Praze 16.-17. dubna 2008. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2008, s. 55-57. ISBN 978-80-213-1773-4.

opravdu uvádí, že přítomnost zvířete ve škole či třídě ovlivňuje celkové sociální klima třídy. Je zde potřeba dobře zvážit, jaké zvíře do jaké třídy pořídit. Pokud jsou ve třídě hyperaktivní děti a my jim pořídíme skákajícího králíka, bude ve třídě ještě větší rozruch. Když zase na opačnou stranu to bude velice uzavřená třída, tak koupí rybiček asi moc nepomůžeme.

Nutné je zde ovšem dbát opravdu na to, že je to pořád zvíře a musí být s ním náležitě zacházeno. Je zde důležité pamatovat na welfare (pohodlí zvířete): dostatek jídla, dostatek vody, vhodné zázemí, odpočinek a sociální život. Nejde ho brát jen jako motivační prvek, musíme se o něj také náležitě starat se vší úctou k němu a v žádném případě jej nesmíme považovat za hračku.

Výzkumů, které by nějakým způsobem reflektovaly výsledky chovu zvířat ve školách je opravdu málo. Jedním z posledních kvalitních kvalitativních výzkumů byl výzkum Zooasistence v pedagogické praxi v roce 2009, který realizovala Kateřina Jančaříková.⁷⁰ Výzkum byl prováděn formou rozhovorů a otázek na učitele z různých škol naší republiky.

- ❖ Výsledky výzkumu: Ve třídách byly objeveny chovy: rybiček, křečků, králíků, morčat, žáb, želv, strašilek, andulek, žížal, korel atd. Při výběru zvířete je největší důraz dbán na alergie žáků. U většiny tříd je povolen fyzický kontakt, jako třeba hlazení či chování v náruči s drobnými živočichy, v některých tuto možnost zakázali. Dva učitelé uvedli, že při práci se zvířaty s žáky, kteří mají autismus či ADHD došlo dokonce k usmrcení zvířete. Děti s handicapem nemají úplně dobře ohraničenou mez, za kterou už se nemá jít. Drtivá většina učitelů uvedla, možná pro některé překvapivě, že zvířata při hodině opravdu neruší, ba naopak mohou výuku povzbudit. Jako negativum celého výzkumu byla uváděna problematika alergií a někdy i netolerance rodičů k nové metodě. Jako pozitivum bylo uváděno zlepšení psychiky dítěte, například zklidnění a menší množství stresu. Fyzické zlepšení zaměřené hlavně na jemnou motoriku. Sociální zlepšení, kdy pravidelná péče o zvíře vzbuzuje pocit vcítění

⁷⁰ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Zooasistence v pedagogické praxi. Envigogika*. Praha: 2009, Vol.4 (3), s. 4-6. ISSN 1802-3061.

a zodpovědnosti. Zejména pak dochází k posílení třídního kolektivu a ke zlepšení třídního klima.⁷¹

Chov zvířat ve škole lze využít i v konkrétních oblastech výuky. V přírodopisu lze třeba v hodinách zoologie využít morfologická či etologická pozorování a zvíře využít jako pomůcku. Péče o živé tvory děti učí zodpovědnosti, spolupráci a celkově je podněcuje v osobnostní a sociální výchově. Dále lze třeba na chov zvířat navázat různými aktivitami: uspořádáme výstavu zvířat, provádíme po školní zoo, nacvičíme divadlo, vytvoříme zookoutek. Chov zvířat ve škole má v našem školství tradici a v dnešní moderní době dostat děti do kontaktu s přímou přírodou, pro ně může mít opravdu blahodárny vliv.⁷²

2.1.3. Dětský canisterapeutický tábor

Tento velmi specifický druh tábora byl poprvé realizován roku 2001 společně s výcvikovým centrem Hafík a zakladatelem je uznávaný český pediatr, profesor Miloš Velemínský.⁷³ Tábor je cílen hlavně na vytvoření inkluzivního prostředí dětí se specifickými potřebami a dětí z intaktní společnosti za pomoci canisterapeutických psů. Tento tábor trvá sedm dní a je celý uprostřed přírody. Pravidelně se ho účastní 10 inkluzivních dětí a 10 dětí z intaktní společnosti, které jsou děleny do tří skupin. Vždy tak, aby skupiny byly namíchané. Společně poté podstupují různé aktivity a hry, edukační činnosti zaměřené na péči o psa a program prevence úrazů.⁷⁴

2.1.4. Hipoterapie v pedagogické rovině

Hipoterapii můžeme uplatnit v mnoha pedagogických oblastech: v sociální, ve speciální a školní pedagogice a v pedagogice volného času. V této oblasti mohou být použity různé roviny metod: zážitková, prožitková a outdoorová pedagogika.⁷⁵

HPSP⁷⁶ má úžasné výsledky při práci s dětmi. Děti mohou zažít něco, co nikdy ještě neprožily a tyto nové zážitky mohou vést k posunu ve vývoji jejich osobnosti.

⁷¹ *tamtéž*

⁷² PIPKOVÁ, Zuzana. *Chov živočichů ve škole – výběr vhodných druhů, vytváření zázemí, praktické zkušenosti s výchovou dětí k péči o živočichy*. In: *clanky.rvp.cz* [online]. 17.01.2008 [cit. 29.03.2023]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/ZM/1817/CHOV-ZIVOCICHU-VE-SKOLE.html>

⁷³ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukační aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 104. ISBN 978-80-262-1585-1.

⁷⁴ *tamtéž*

⁷⁵ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukační aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 215. ISBN 978-80-262-1585-1.

⁷⁶ Hiporehabilitace v pedagogické a sociální praxi

Pracovat s koněm nebo na něm třeba jezdit je velká zkouška pro většinu dětí. Musí překonat většinou strach z velkého zvířete, důvěřovat zvířeti, poslouchat terapeuta nebo se naučit respektovat zásady ve skupině. Kůň musí cítit z člověka naprostou jistotu a důvěru, jinak ani on nemůže důvěřovat dítěti.

HPSP v pedagogické rovině asi nejlépe funguje na cílové skupiny: osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním, osoby se specifickými potřebami, osoby ohrožené fyzickým i psychickým týráním.⁷⁷

Hipoterapie celkově je velmi složitě praktikovaná přímo ve škole, škola není na pobyt koně připravená a ani kůň není lehký na přepravu. Z tohoto důvodu se za koněm spíše dojíždí v rámci návštěvních programů a aktivit přímo na farmách. Nelze ani přesně říct specifika této terapie na daných stupních škol. Terapie je vždy cílená a může pomoci každému žákovi v každém věku.

2.2. Animoterapie v mateřské škole

2.2.1. Canisterapie v předškolním věku

Psi u malých dětí jsou často vnímáni jejich rodiči jako čisté zlo a nebezpečí. Je dokázáno, že dětské chápání zvířat se mění mezi třetím a sedmým rokem věku. Menší děti mají ke zvířatům vztah hlavně egocentrický, zajímá je jen mazlení se s měkkou srstí.⁷⁸ U dětí v předškolním věku lze vykazovat něco jako empatii k danému zvířeti. Stále však zvíře působí na dítě spíše jako „živá hračka“ než živý tvor a je zde zapotřebí proto zkušeného terapeuta i pedagoga. V mateřských školách jde především o canisterapii prostřednictvím návštěvního programu a zde je program spíše jen na ukázkou. Terapeut dětem ukáže, co daný pejsek umí, jak se o něj starat, co má rád. Po zvážení poté usoudí, zda nechá děti si s ním „pohrát“. Terapie u dětí v předškolním věku vede děti k fyzickým dovednostem. Pro děti je fyzická aktivita nutnou podmínkou k rozvoji mnoha kognitivních funkcí.⁷⁹ Přítomnost psa motivuje děti vždy k lepším výkonům. Děti závodí se psem například v plazení v tunelu, při házení míčku nebo při přebíhání překážek. Canisterapie je tedy prováděna především v teplých měsících na zahradách mateřských škol.

⁷⁷ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 216. ISBN 978-80-262-1585-1.

⁷⁸ GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 144. ISBN 978-80-7367-879-1.

⁷⁹ *tamtéž*

- ❖ Aktivita se psem v mateřské škole⁸⁰ – jsou to hlavně aktivity na podporu jemné motoriky: vytváření obrazců z granulí pro psa, házení gumových hraček, česání psa, malování psa, hmatové osahávání obojků a různých pomůcek pro psa atd.
- ❖ Hrubá motorika: podlézání, obíhání, vodění psa na vodítku, překážkové dráhy, házení aportu, závody v plazení se se psem atd.

2.2.2. Felinoterapie v předškolním věku

Když se zaměříme na využití kočky v předškolním zařízení, tak tuto činnost zařadíme do oblasti: vzdělávání za podpory a asistence zvířete (AAE). Terapie pomocí kočky je vhodná pro zdravé či děti s handicapem. Před návštěvou terapeuta s kočkou v zařízení je nutná schůzka s učitelem, ředitelem, popřípadě s logopedem či psychologem.⁸¹ Na této schůzce se musí stanovit cíle a aktivity, které půjdou v dané skupině dětí provádět. V mateřské škole se jedná hlavně o velmi krátká setkání, kde hlavní důraz je kladen na přímý kontakt dítěte s kočkou. Děti si chtějí kočku hlavně pomazlit, pohladit a terapeut může dětem povídat o tom co má daná kočka ráda a jak se o ní správně starat. Reakce dětí mohou být velice spontánní, někteří skáčou, někteří vřeští, naopak jiní se mohou kočky bát a stranit se jí.

Terapie probíhá nejčastěji v dopoledních hodinách, ale pokud je někde možnost přespaní ve škole, tak může být kočka spojena i s celým zážitkovým dnem. Ve školce terapie nejčastěji probíhá ve třídách, hernách a dané místnosti by měly být velmi dobře větrány. Především v mateřských školách je veliký důraz dbán na hygienu a čistotu, některá zařízení požadují očkovací průkaz zvířete. Je to i kvůli většímu strachu rodičů předškolních dětí.

- ❖ Příklad aktivity na rozvoj jemné motoriky – kočka je posazena před žáka a ten má hřeben, postroj a sáček s pamlsky. Úkolem dítěte je učesat kočku, nasadit postroj a pokud je vše správně tak může dát kočce i jeden pamlsek, který musí vyndat ze sáčku.⁸²

⁸⁰ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007, s. 139. ISBN 978-80-7322-109-6.

⁸¹ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 155. ISBN 978-80-262-1585-1.

⁸² BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 157. ISBN 978-80-262-1585-1.

2.3. Animoterapie na základní škole

2.3.1. Canisterapie na základní škole

Zde se uvádí také podobné zaměření na empatii a fyzickou dovednost jako u dětí v mateřské škole. Můžou se zde ovšem najít věci, které u mladších dětí zlepšit nelze. Je to třeba komunikace a čtení. Většina studií se zaměřuje právě na čtení a třeba Friedman, Thomas a Eddy zjistili, že přítomnost klidného psa snižuje úzkost u dětí, když čtou nahlas.⁸³ Ve světě existují programy, které se zabývají zmiňovaným výzkumem: R.E.A.D. (Reading Education Assistance Dogs), který probíhá v Salt Lake City. Další aktivity se mohou zase zaměřovat na jiné oblasti:

- ❖ Řečové dovednosti: povely a příkazy pro psa, vymýšlení jmen jako trénování výslovnosti atd.
- ❖ Myšlení a paměť: pexeso s psí tematikou ideálně do první třídy, děti vymýšlejí básně a pohádky o psech, hádanky a říkanky se psem atd.⁸⁴

Při terapii na základní škole se někdy můžeme setkat s inkluzí v třídě, kde můžeme najít děti s autismem. Zde je potřeba hlavně nechat to na zkušeném týmu pes – terapeut – psovod a vždy je to krok do neznáma. Jsou autisté, kteří se najednou magicky promění, mají psa jako sociální katalyzátor a líp se „otevírají“ v prostředí živého zvířete. Jsou ale autisté, kterým živé zvíře vadí. Vadí jim pach, prudký pohyb či olíznutí ruky. Je nutné to nechat na terapeutovi a před návštěvou zvážit konzultaci s pedagogem či rodiči. Léčebné působení a zlepšení sociální interakce u dětí s poruchou autistického spektra při kontaktu se psem je ale prokázáno.⁸⁵

Veliký úspěch mají psi u dětí s handicapem, u nich je někdy velice obtížná výuka cizích jazyků od 4. třídy základní školy. Psi v takovémto případě slouží hlavně jako „motivátoři“ ve výuce. Dále slouží jako motivace pro pohyb. Děti, které se skoro samy nepohybovaly, tak se snaží lézt se psem po čtyřech. I pes má někdy svou hlavu, a tak se děti učí zároveň i toleranci.⁸⁶

⁸³ GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 145. ISBN 978-80-7367-879-1.

⁸⁴ VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007, s. 129-133. ISBN 978-80-7322-109-6.

⁸⁵ GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011, s. 149. ISBN 978-80-7367-879-1.

⁸⁶ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 45-46. ISBN 80-00-01809-8.

2.3.2. Felinoterapie na základní škole

Při návštěvě základní školy, může být zvolena složitější přednáška než v mateřské škole. Terapeut se snaží žákům sdělovat informace o životě kočky, rozmnožování, přiblížit péči o kočku atd. Skupinová práce může vypadat různými způsoby, kdy v první části je vedena přednáška o kočkách, ve druhé části se jedinci přímo dostanou do kontaktu s kočkou a na závěr může být předán pracovní list. Velmi speciální a velmi přínosné pak jsou návštěvy speciálních tříd, kde jsou žáci se speciálními potřebami. Zde je to velmi náročné na přípravu před samotnou terapií mezi terapeutem, pedagogem a asistenty pedagoga. Výsledek je ovšem vždy nezapomenutelný a prokazatelně zlepšuje náladu těchto dětí.

I na základních školách je samozřejmě veliký důraz dbán na hygienu a na velice dobrou informovanost pedagoga o nejrůznějších alergiích svých žáků, aby nedošlo k nějaké nepříjemné reakci s kočkou.

Velice zvláštní využití terapie představuje výuka cizích jazyků, tudíž spíše až na druhém stupni základních škol. Tato forma terapie je známá od roku 2003. Kočka působí ve třídě jako stimul, který odbourává strach či nervozitu mluvit v cizím jazyce. Používá se hlavně v individuální výuce pro jednoho či dva žáky, kdy kočka je nepřetržitě přítomna ve třídě a není nijak omezována.⁸⁷

- ❖ Příklad aktivity zaměřené na matematiku – žák na prvním stupni má na kočce spočítat třeba puntíky. Nebo najít a dokázat pojmenovat tvary (uši = trojúhelník, oči = kruh atd.) Spočítat třeba počet tlapek, uší, očí.⁸⁸

2.4. Animoterapie na střední škole

Celkově lze říct, že animoterapie se u nás na středních školách moc neprovádí. Obecně je velmi málo výzkumů, které by dokázaly vysoce efektivně popsat pozitivní vliv působení terapií na středních školách. Již zmiňované postupy a prostředky využití by jistě šly na středních školách využít s malou proměnou stylu a náročnosti. Veliký podíl podpory je zde u žáků s mentálním či fyzickým postižením či s žáky s SPU. Zde dokáže zvíře pomoci i v pubertálním věku a dokáže vzbudit v člověku zájem a chuť do nových

⁸⁷ BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020, s. 157. ISBN 978-80-262-1585-1.

⁸⁸ *tamtéž*

výzev. Zvíře se používá hlavně jako rehabilitační pomůcka, zaměřuje se zde na jeho léčebné působení.

2.4.1. Canisterapie na středních školách

Již zmiňované metody a výhody využití psa na základní škole můžeme lehce implementovat i na střední školu. Pes zde může být využit pro výuku cizích jazyků, podněcovat žáky k učení a k větší motivaci. Jeho působení je zde ovšem spíše léčebné. Canisterapeutické týmy dochází do speciálních škol pro žáky s nějakou formou postižení. Terapeuti se jim snaží pomáhat, zároveň zlepšit jejich fyzický stav a jejich následný pobyt ve škole, který pro žáky s nějakou formou postižení nemusí být vždy příjemný. Pes zde slouží jako společník, „kamarád“, který určitým způsobem aktivizuje daného jedince.

Existuje projekt „Canisterapie jako součást hipoterapie“. Pes a kůň se ukázal jako vynikající partner, žáci jsou z této spolupráce nadšení. Když totiž žáci viděli, že se pes nebojí koně, přestali se ho bát a vysedli na něj. Zde působí canisterapie v několika formách: hlazení, mazlení, agility (cílené hry se psem) a výcvik poslušnosti psa. Důraz je zde kladen hlavně na spolupráci kynologa, fyzioterapeuta, speciálního pedagoga a psychologa.⁸⁹

2.4.2. Felinoterapie v rámci výuky středních škol

Felinoterapie na středních školách není u nás zas tak častý jev. Felinoterapie na středních školách může být zařazena stejně jako na již zmiňovaných základních a mateřských školách. Velikou podstatu může terapie přinést na školách, kde jsou žáci se speciálními vzdělávacími potřebami nebo tělesně, či mentálně postižení. Dále se terapie může výborně hodit na biologicky či veterinárně zaměřené školy, kde se žáci přiučí něco nového od zkušeného a školeného terapeuta, ale zároveň dostanou benefit v podobě pohlazení si kočky. Již zmiňovaná výuka cizích jazyků, může též výborně fungovat na střední škole v rámci odbourání strachu mluvit cizí řečí.

2.5. Animoterapie ve specifických oblastech vzdělávacího systému

V současné době patří mezi trendy českého školství ekologie a environmentální výchova. Celkově lze říct, že tu vystupují názory, že děti by měly více času trávit venku a být více spjati s přírodou a se zvířaty, než je tomu teď. Proto tu v posledních letech začalo vznikat mnoho různých ekofarm, lesních školek, lesních škol a například známé

⁸⁹ VÍTKOVÁ, Marie a Jarmila PIPEKOVÁ, ed. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 2001, s. 155-156. ISBN 80-7315-010-7.

Montessori či Waldorfské školy. Celkově se tyto školy distancují od většiny škol v naší republice, které učí „klasickým“ způsobem. Více se navracejí k tradicím, zaměřují se na přírodu a na práce, které by děti podle nich měly umět. Důraz je kladen na praktičnost a na rozvoj dovedností. Chov zvířat v těchto školách je tradiční, žáci mohou sebrat vejce od slepice, nakrmit prase, projet se na koni. Lze vlastně také říct, že je to forma animoterapie, která je v těchto zařízeních zaměřená na metodu AAA (aktivity za pomocí zvířat), kde je hlavní primární kontakt zvířete s jedincem.

3. Vybrané příklady z dobré praxe vzdělávacího systému

3.1. Psi ve škole v Rokycanech

Na základní škole na prvním stupni v Rokycanech pracuje s canisterapií učitelka Mgr. Jana Štercliová. Ve své třídě má i mezi běžnými studenty žáka s mentální retardací, dva vozičkáře i žáky s autismem. Pro metodu využívání terapie si vhodně zvolila pátek, kvůli největší unavenosti dětí. Celý program je veden tak, že děti ráno přijdou do školy ve sportovním oblečení, pozdraví se se psem, pokud správně provedou daný úkon, mohou psa pohladit nebo mu dát piškot. Výukový program je vždy zaměřen na děti a na jejich motivaci při práci – seznamují se s jeho potřebami, procvičují si početní úkony, řečové dovednosti, cvičí si ruce, rozvíjejí výtvarný styl, formulují svou vůli atd.⁹⁰ Celkově to vede k lepšímu chování dětí, protože vědí, že musí respektovat práva a potřeby druhého stejně jako potřeby psa.

Než pes mohl být zařazen do výukového programu školy, musel nejdříve splnit zkoušky ve spolku SVOPAP⁹¹, dostat osvědčení od veterináře a certifikát o vzdělání v canisterapii.⁹² Následovalo schválení ředitelem školy, pes byl zařazen do třídy, kde je 15 dětí a mají nějaká zdravotní či mentální postižení. Po jakémkoliv kontaktu se psem je veliký důraz kladen na hygienu. Negativní reakce přišly zprvu od rodičů, kde převládá strach a obava. První výsledky byly viditelné již po prvním půlroce. Děti se chovaly více zdvořile a ukázněně. Canisterapie je velmi pozitivně hodnocena ve výuce a z toho důvodu nenásilně zařazena do vzdělávání.

3.2. Fretky do výuky

Léčebné působení fretek zpracovala na Univerzitě Karlovy Petra Nerandžičová. Jako pedagožka zařadila do svých terapeutických programů právě fretku. Jezdí s fretkami v rámci výuky do dětského domova v Sazené (dnes již v Unhošti).⁹³ Reakce má převážně kladné, děti si chtějí fretku hlavně pomazlit, je to pro ně něco nového. U dítěte s autismem, který nejdříve nemluvalo, došlo po kontaktu se zvířetem k uvolnění a

⁹⁰ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 45. ISBN 80-00-01809-8.

⁹¹ V roce 2000 vznikla společnost SVOPAP vzdělávací centrum s.r.o. jako právnický subjekt zaměřený na možnosti vzdělávání dospělých v oblasti chovatelství zvířat.

⁹² *tamtéž*

⁹³ NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus, s. 139. ISBN 80-00-01809-8.

rozpovídání se. Pedagogové v dětských domovech často jenom vzdělávají a zapomínají, že děti potřebují převážně laskavý kontakt, který je odvede od stereotypu dětského domova. Pozitivní vliv animoterapie je prokazatelný a zavést ho jako pravidelnou aktivitu formou návštěvního programu do dětských domovů by dokázalo určitě vnést nejen radost mezi opuštěné děti. Celkově se ale nelze zaměřit jen na dětské domovy. Tento přístup bychom stoprocentně ocenili i v mateřských, základních a středních školách. Můžeme si do budoucna jen přát, aby se zvýšil počet dobrovolníků jako je Petra Nerandžičová.

3.3. Zvěřinec na statku

Chovatelka Olga Němcová založila společnost: Zvěřinec na statku. Ke své animoterapii vedle klasických psů, koček, ovcí a telat používá i hady, ještěry nebo brouky. Jezdí za dětmi i seniory, ale zejména za dětmi do škol nebo dětských domovů. Paní Němcová uvádí, že takový had dokáže výborně zklidnit autistické dítě, které je neposedné a had je pro něj ideální pomocník. V rámci brouků používají například šváby, volí je jako vynikající pomůcku pro malé děti. Děti mohou pastelkou kreslit stopu za broukem, který leze po papíře, nebo podle něho rozlišují různé věci jako třeba barvy a písmena, procvičují jemnou motoriku.⁹⁴

3.4. Českobudějovická škola Bazalka

Speciální škola Bazalka si bere za úkol začlenit děti s nějakou formou postižení do normální výuky. Zejména se zaměřuje na individuální potřeby žáků a třídy jsou uspořádány podle jejich potřeb. Vybrali si pro to formu animoterapie, jako nejlepší prostředek pro zlepšení kvality vzdělávací péče těchto dětí, většinou s kombinovanou vadou postižení. Zvykat si na školu jim zde pomáhá smečka psů, ale i kobylka Chanel, či kocour Šárma. Na děti zde velice působí zejména psi (Amy a Gaston). Děti s nimi aportují, hrají si na schovávanou a procvičují různé dovednosti, například jemnou motoriku prostřednictvím vytahování barevných kolíčků ze srsti psa.⁹⁵

⁹⁴ SLEZÁKOVÁ, Jitka. *Animoterapie není jen o koních a psech. I dotyk hada může být léčivý*. In: region.rozhlas.cz [online]. 24.01.2023 [cit. 15.03.2023]. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/animoterapie-neni-jen-o-konich-a-psech-i-dotyk-hada-muze-byt-lecivy-8915595>

⁹⁵ CIGLBAUER, František. *Postiženým dětem z budějovického centra Bazalka pomáhají s návratem do školy psi terapeuti*. In: region.rozhlas.cz [online]. 27.09.2022 [cit. 29.03.2023]. Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/postizenym-detem-z-budejovickeho-centra-bazalka-pomahaji-s-navratem-do-skoly-psi-8836257>

4. Výzkumná část

Pro svoji výzkumnou část své bakalářské práce jsem si zvolil metodu dotazníkového šetření. Vytvořil jsem dotazník s názvem: Animoterapie a její využití ve vybraných částech vzdělávacího systému. Hlavním cílem dotazníku bylo zjistit, jak moc se respondenti setkali s animoterapií na školách a jaké poznatky k danému tématu mají a co si o něm myslí. Dotazník jsem vytvořil v programu Survio, obsahoval celkem 15 otázek, z toho 7 uzavřených a 8 otevřených. Otevřené otázky jsou vyhodnoceny metodou prostého výčtu (kvanifikace), kdy jsem chtěl znát osobní zkušenost každého respondenta, který dotazník vyplnil. Data jsem sbíral v období od 02.03.2023–02.04.2023 a celkem dotazník vyplnilo 121 respondentů. Návratnost byla 68,2 procent a průměrná délka vyplnění trvala 9 minut. Prostřednictvím přímých odkazů či sociálních sítích metodou „samovýběru“ jsem oslovil různorodou skupinu účastníků.

V další části rozeberu jednotlivé otázky a odpovědi dotazníku na základě kterých bych rád odpověděl na mnou zadanou výzkumnou otázku: **Je animoterapie ve společnosti viděna jako prospěšná a tím pádem má tedy pádný smysl i ve školství?**

1) Uved'te prosím vaše pohlaví.

První uzavřená otázka dotazníku se zaměřovala čistě na genderové rozložení dotazníku. 93 žen a 28 mužů se zúčastnilo mého výzkumu. 76,86 % respondentů byly tedy ženy. Celkově bychom tedy mohli říct, že jelikož v našem školství je více žen, tak se i o toto téma zajímají více ženy.

2) Vyberte prosím váš věk.

Uzavřená otázka číslo dvě se zaměřovala na věkové rozložení respondentů.

- ❖ mezi lety 15-20 zodpovědělo 18 respondentů
- ❖ mezi lety 21-26 odpovědělo 55 respondentů
- ❖ mezi lety 27-39 odeslalo 13 respondentů
- ❖ mezi lety 40-64 vyplnilo 35 respondentů

45,45 % respondentů byli lidé z řad mých vrstevníků (21-26), druhou největší oblastí a to 28,93 % byli lidé středního věku (40-64). Výsledek této otázky vychází z výzkumného souboru dotazníku a dokazuje, že dotazník vyplňovali moji vrstevníci

z vysoké školy a dále poté nejčastěji rodinní známí a učitelé z různých škol, které jsem oslovil.

První dvě otázky se čistě zaměřovaly na obecné informace o dotazovaných pro adekvátnost a formální stránku daného dotazníku.

3) Napište první slovo, které se Vám vybaví, když se řekne animoterapie!

Daná otevřená otázka byla zvolena z důvodu ověřitelnosti, zdali je dané slovo známé v mém výzkumném souboru, mezi lidmi, zda vědí, v jakém okruhu témat a oblastí se animoterapie pohybuje.

- ❖ 41 respondentů napsalo zvíře, zvířata, zvěř atd.
- ❖ 32 respondentů napsalo terapie pomocí zvířat, terapie zvířaty, léčba zvířaty, léčení zvěři atd.
- ❖ 17 respondentů poté napsalo psa
- ❖ 6 napsalo, že neví nic o daném slovu
- ❖ 5 napsalo pomoc, jako první slovo, které se jim vybaví
- ❖ 4 napsali koně
- ❖ 4 animace, anime

Zbytek odpovědí je už pouze v jednotkách a jsou to například: kočka, přátelství, přirozenost, pohoda, lékař, pohádka, obrázky, odborný výraz. 33,88 % dotazovaných napsalo zvíře. Něco málo přes jednu čtvrtinu, 26,45 %, napsalo, že je to terapie pomocí zvířat, či stejný význam jinak pojmenovali a 14,05 % napsalo vyloženě psa. Ostatní výrazy se skoro vždycky pohybovaly v oblasti animoterapie a šlo by je tedy označit jako adekvátní slova k dané otázce. Pouze 10,74 % dotazovaných uvedlo slova, která se neztotožňují se slovem animoterapie v rovině mé práce: wikipedie, pohádky, animace, kreslení, obrázky. Celkově lze tedy říct, že můj výzkumný soubor je v celku seznámen s pojmem animoterapie a většina tuší čeho se týká.

4) Setkali jste se někdy, nebo jste slyšeli někdy toto slovo (animoterapie)?

Tato uzavřená otázka podporovala otázku předešlou ve smyslu, jak moc je dané slovo a jeho význam znám v mém souboru a jak moc lidí se s ním setkalo či o něm něco slyšelo. 68 odpovědělo ano (56,20 %), setkali se s tímto slovem a 53 (43,80 %) respondentů odpovědělo, že ne.

5) Zažili jste někdy animoterapii v průběhu své školní docházky?

Po spíše teoretických otázkách se tato otevřená otázka zaměřuje na praktickou zkušenost s animoterapií v průběhu celého života ve školním prostředí. Otázka zjišťuje, jak moc je animoterapie na našich školách dostupná a jak často se s ní žáci setkali či nesetkali. Otázka má ještě podotázku: **Pokud ano, napište prosím, v jakém stupni vzdělávání.** Zde se chci dozvědět na jakém stupni animoterapie nejvíce převládá.

109 respondentů napsalo ne, nikdy animoterapii ve škole nezažili a pouze 12 napsalo, že ano. Pokud napsali ano, tak 4 z toho jí zažili v mateřské škole, 3 na prvním stupni základní školy, 2 na druhém stupni základní školy, 1 na střední škole, 1 na vysoké škole a 1 nevedl. Celkově tedy 90,08 % dotazovaných nikdy nezažilo animoterapii ve škole což podporuje teoretické vymezení této práce, kde uvádím velice malou četnost na našich školách. Podporuje to i mou osobní zkušenost s animoterapií, kterou jsem ve škole nikdy nezažil a tím pádem ani okruh mých spolužáků.

6) Představte si situaci, že k Vám do školy přijede nějaký terapeut se zvířetem a vy se zúčastníte animoterapie. Byl by to pro vás problém? (Jednoduše řečeno, bojíte se zvířat? Nebo by vám vadila třeba špína/alergie?)

Uzavřená otázka, která zkoumá problém některých lidí a žáků se zvířaty v čistě osobní rovině, či poté z hlediska lékařského prostřednictvím alergií. 109 respondentů tedy 90,08 % dotázaných uvedlo, že by to pro ně nebyl problém, že zvířata jim nevadí a pouze 12 respondentů uvedlo, že by to pro ně problém byl. Tato otázka opět podporuje teoretickou část této práce, ve které je uvedeno, že velice často nejsou s žáky žádné problémy v kontaktu se zvířetem, pouze v případě alergií či strachů ze zvířat.

7) Pokud jste v předchozí otázce odpověděli, že máte problém a zvíře by Vám ve škole vadilo. Zde mi prosím napište zdůvodnění vaší odpovědi. Pokud jste dali, že Vám zvířata nevadí otázku přeskočte.

Tato otevřená otázka rozebírá a zjišťuje další informace z otázky předchozí. Z 12 respondentů, kteří v otázce 6. uvedli že mají problém se zvířaty má 5 dotazovaných alergií na srst, chlupy, zvěř. 8 dotazovaných uvedlo: strach ze zvířat, strach z chlupaté srsti, strach z velkých zvířat a strach především ze psů. V této otázce jsem čekal pouze dvě možnosti výběru, a to strach nebo alergie a obě možnosti se mi potvrdily. V porovnání se

zbytkem respondentů je, ale těchto jedinců pouze jedna desetina, i na ty ale ve výuce musíme brát případný ohled.

8) Jak moc myslíte, že terapie za pomoci nějakého zvířete může zlepšit celkový fyzický i psychický stav člověka?

Uzavřená otázka v tomto případě zjišťovala, jak moc dotazovaní jedinci důvěřují účinnosti zvířete a výsledky byly velice pozitivní.

- ❖ 66 dotazovaných tedy 55 % dalo 5 hvězdiček z 5 možných – což znamená, že může zlepšit nejvíce.
- ❖ 43 odpovědělo 4 hvězdičkami z 5 (35,83 %)
- ❖ 11 dotazovaných dalo 3 hvězdičky z 5 (9,17 %)
- ❖ 1 nebo 2 hvězdičky nedal žádný dotazovaný, což je ohromně pozitivní výsledek důvěry lidí ve vidění pomoci od zvířat.

Touto otázkou jsem se hlavně zaměřoval na důvěru v animoterapii v souboru mých respondentů. V teoretické části jsem kladl vysoký důraz a veliký vliv animoterapii na jedince ve školním prostředí a touto otázkou jsem chtěl pozitivní dopady a výsledky animoterapií jen potvrdit. Měření dopadu animoterapie je velice náročné, protože každý jedinec je jiný a nejde tedy vždy o stejný výsledek, nějaké zlepšení fyzické i psychické se ale ve většině případů vždy najde a myslí si to i můj výzkumný soubor.

9) V jakém stupni vzdělávání podle Vás má animoterapie smysl, nebo v jakém stupni je nejvíce prospěšná.

Tento typ polootevřené otázky, kde respondenti seřazovali stupně vzdělávání podle důležitosti měl za úkol ukázat, kde si lidé myslí, že animoterapie má smysl největší. V jakém stupni vzdělávání by měla být nasazována. Zde je to velice těsné, ale jako nejvíce prospěšnou viděli respondenti animoterapii:

- ❖ Na základní škole na první stupni (důležitost 3).
- ❖ Těsně za prvním stupněm na druhém místě uvedli mateřskou školu (důležitost 2,8).
- ❖ Na třetím místě už s větším rozdílem dopadl druhý stupeň základní školy (důležitost 2,1).

- ❖ Velmi těsně za ním, skoro se stejným podílem se umístila střední škola (důležitost 2,1), jako místo, kde je animoterapie nejméně prospěšná.

Tato otázka jenom potvrdila teoretickou část této práce. Animoterapie v našem školství je hlavně zaměřena na mateřské školy a na první stupně základních škol, protože zde je dopad zvířat na žáky největší a dá se zde ještě osobnost a chování žáka nějakým způsobem ovlivnit.

10) Pokud byste měli možnost zažít terapii s nějakým zvířetem, jaké zvíře byste si vybrali?

V této otevřené otázce bylo hlavním cílem zjistit jaká zvířata jsou mezi lidmi nejvíce oblíbená a chtěli by s nimi animoterapii zažít. Nebudu zde uvádět procenta, dotazovaní zde psali i více zvířat najednou, proto uvedu jen četnost.

- ❖ nejvíc zmiňovaný byl pes (84x)
- ❖ kůň (23x)
- ❖ kočka (21x)
- ❖ delfín (5x)
- ❖ morče (4x)
- ❖ žádné zvíře (3x)
- ❖ had (2x)
- ❖ králík (2x)
- ❖ papoušek (2x)
- ❖ ostatní odpovědi jsou už pouze v jednotkách případů: slon, lední medvěd, ježek, lemur, ryba, fretka, koala, opice.
 - U těchto odpovědí si zde můžeme všimnout fenoménu, kdy někteří respondenti tuto otázku brali s nadhledem a psali zde zvířata, která by v reálu působila v animoterapii jen velmi obtížně.

Na prvních třech místech byla dle mého očekávání zvířata nejčastěji užívána na animoterapii a následovala zvířata, která animoterapii praktikují čistě na bázi kontaktu zvířete s jedincem.

11) Uved'te, jak moc si myslíte, že danou věc dokáže ovlivnit/zlepšit animoterapie?

Tato polootevřená otázka zjišťovala, jak moc si dotazovaní myslí, že animoterapie dokáže ovlivnit či zlepšit následující věci: strach, smutek, jemnou a hrubou motoriku, řeč, klid, psychiku, soustředěnost, radost.

- ❖ U strachu označilo 67 respondentů, že ovlivňuje, 35 označilo hodně ovlivňuje a 23 dalo tak napůl.
- ❖ U smutku dalo 78 dotazovaných hodně ovlivňuje a 41 uvedlo ovlivňuje.
- ❖ U jemné a hrubé motoriky 48 dotazovaných zvolilo ovlivňuje, 39 dalo tak napůl a 26 uvedlo, že hodně ovlivňuje.
- ❖ U řeči 43 respondentů uvedlo tak napůl, 34 zvolilo neovlivňuje a 33 zvolilo, že ovlivňuje.
- ❖ U klidu 67 dotazovaných zvolilo hodně ovlivňuje a 49 jen ovlivňuje.
- ❖ U psychiky 77 dotazovaných určilo, že hodně ovlivňuje a 37 vybralo ovlivňuje.
- ❖ U soustředěnosti 47 dotazovaných zvolilo tak napůl, 47 uvedlo, že ovlivňuje a 15 respondentů poté uvedlo, že neovlivňuje.
- ❖ U radosti 80 dotazovaných vybralo hodně ovlivňuje a 38 zvolilo jen ovlivňuje.

Celkově jako nejvíce ovlivnitelnou a zlepšitelnou věc označili dotazovaní smutek, který ohodnotili jako ovlivnitelný či hodně ovlivnitelný 119x. Hned za ním skončila radost, kterou dotazovaní jako ovlivnitelnou a hodně ovlivnitelnou zvolili 118x. Na dalším stupni se umístil klid, který respondenti uvedli jako ovlivnitelný a hodně ovlivnitelný 116x a psychika, kterou jako ovlivnitelnou či hodně ovlivnitelnou označili dotazovaní 114x.

Na opačném konci, jako věc, která neovlivňuje nebo vůbec neovlivňuje označili dotazovaní řeč, kterou zvolili 37x jako neovlivnitelnou či vůbec neovlivnitelnou. 19x zvolili respondenti radost, jako neovlivnitelnou či vůbec neovlivnitelnou a 11x určili dotazovaní jemnou a hrubou motoriku jako neovlivnitelnou nebo vůbec neovlivnitelnou.

Tato otázka podpořila teoretickou část této práce, kde se jako největší plus animoterapií uvádí celkové zlepšení základních pocitů: smutek, radost a klid.

12) Napište jednou větou, k čemu si myslíte, že se terapie pomocí zvířat nejčastěji používá?

Následující otevřená otázka měla ve výzkumu za úkol zjistit, jak vlastně společnost chápe využívání animoterapie, proč se vlastně něco takového praktikuje.

- ❖ Nejvíce dotazovaných 40,50 % uvedlo, že animoterapie vede k celkovému zlepšení psychiky nebo psychickému stavu jedinců či žáků.
- ❖ Jako následující nejčastější odpověď uvedli respondenti, že terapie vede ke zklidnění, zbavení se strachu, nebo k uklidnění své psychiky po nějakém traumatu.
- ❖ Další oblastí, která byla uváděna byla oblast lidí s mentálním handicapem, kterým terapie pomáhá.
- ❖ Mezi další nejčastější odpovědi bylo uváděno zmírnění nervozity a stresu. To byly čtyři nejčastější oblasti odpovědí.
- ❖ Další odpovědi: zlepšení nálady, tvorba radosti, ve zdravotnictví pro léčbu pacientů, u problémů dětí, proti samotě, k ovlivnění emocí, k pomoci lidem s SPU, proti traumatům, ke všemu, v psychiatrických léčebnách, k rekonvalescenci pohybového aparátu atd.

Tato otázka skvěle podporuje opravdovou praxi a teorii animoterapie, že opravdu největší vliv je v psychické rovině: ke zlepšení psychiky, k uvolnění, zbavení se strachu a celkové psychické vyrovnanosti.

13) Setkali jste se někdy v rámci Vaší vzdělávací soustavy s nějakým zvířetem, které by přímo patřilo škole/školce?

Uzavřená otázka, která slouží jako podpůrná pro kapitolu o chovu zvířat ve školách v teoretické části. 71,90 % respondentů uvedlo ne, nikdy se nesetkali se zvířetem, které by patřilo škole a 28,10 % zvolilo ano, že takovou zkušenost naopak mají.

14) Seřad'te prosím následující body podle toho, komu si myslíte, že animoterapie dokáže nejvíce pomoci? Vše se vztahuje na dobu v rámci Vašeho vzdělávání.

Tento druh polootevřené otázky podporuje otázku číslo 9, která zjišťuje, na jakém stupni vzdělávání je terapie nejvíce prospěšná. Zde jsem se ptal na konkrétní oblast jedinců. Respondenti měli seřadit následující skupiny: děti s mentálním postižením, děti

s fyzickým postižením, duševně nemocní pacienti, smrtelně nemocní pacienti, děti ve školce, děti na základní škole a děti na střední škole. Dotazovaní seřadili následující skupiny tímto způsobem, od jedinců kterým terapie může pomoci po ty, kterým pomáhá nejméně:

- ❖ děti s mentálním postižením
- ❖ děti s fyzickým postižením
- ❖ duševně nemocní pacienti
- ❖ smrtelně nemocní pacienti
- ❖ děti v mateřské škole
- ❖ děti na základní škole
- ❖ děti na střední škole

Tato otázka navazuje na otázku předešlou, kde se opět ukazuje, že animoterapie podle dotazovaných zvládne nejvíce ovlivnit psychiku a duševní pohodu jedince.

15) Pokud máte jakýkoliv zážitek s terapií s nějakým zvířetem, nebo jen chcete k tomuto tématu říct svůj názor. Napište mi sem prosím cokoliv, budu moc vděčný za Vaše odpovědi.

Poslední otevřená otázka slouží de facto jen pro autora dotazníku či čtenáře této práce. Zaměřuje se na prostor pro lidi, kteří k tématu chtějí něco říct. 35,54 % dotazovaných se zde vyjádřilo buď k terapii obecně, či uvedli příběhy z praxe.

V následujících bodech budu citovat vybrané přímé citace z poslední otázky, které pokládám za důležité zde zmínit, protože zachycují pocity a zážitky z praxe což je nejlepší způsob vyjádření pozitivních dopadů animoterapie na jedince ve školním prostředí. Vybral jsem je i z důvodu co nejlepšího popisu terapie, které se Vám dostane právě prostřednictvím přímých a osobních svědectví od lidí, co animoterapii zažili či prožili:

- ❖ *Zvířata máme přímo v našem zařízení a je to super. Děti se učí o zvířátka postarat, povídat si s nimi, respektovat jejich potřeby. Králík u dětí podporuje zvědavost, komunikační schopnosti, pomáhá při odbourávání strachu i stresu. (žena, 40-64 let)*
- ❖ *Ze zkušenosti vím, že dětem ve školce se terapie se zvířátky moc líbí. (žena, 27-39 let)*

- ❖ *V naší MŠ jednou za měsíc probíhá canisterapie. Děti se vždy na psí kamarády moc těší. U dvou chlapců zmizel během těchto setkání strach ze psů. (žena, 40-64 let)*
- ❖ *Takovou terapii v každém případě doporučuji a to nejen lidem (dětem) popsaným v předchozích otázkách, ale úplně každému. Sama jsem zažila canisterapii, byla jsem i přítomna při canisterapii pro děti s fyzickým i mentálním postižením. Velice doporučuji. (žena, 40-64 let)*
- ❖ *S animoterapií, konkrétně s canisterapií, jsem se setkala na základní škole. Asistentka, která se starala na naší škole o nevidomou žačku, se aktivně zabývala canisterapií a jezdila po školách v okolí představovat tuto formu terapie. Byl to zajímavý zážitek a doufám, že se v budoucnu rozšíří povědomí o tomto tématu. (žena, 21-26 let)*
- ❖ *Na škole jsme měli animoterapii několik. Ačkoliv se zvířat bojím a není mi příjemné jakkoliv s nimi interagovat, vedoucí animoterapie to zvládli vyřešit. Pro děti jako já měli připravené plyšové hračky, abychom se necítily vyčleněné, a proto věřím, že tohle je ta cesta, kterou jít – vždyť je důležité, aby se lidé při této terapii cítili příjemně. (žena, 21-26 let)*
- ❖ *Mamka učí na speciální škole, kam chodívala paní se psem na canisterapii. Vždycky když s ním přišla, zvedla se nálada úplně každému. Děti to milovaly a myslím, že jim to dost pomáhalo v už tak “neférovém” životě. Určitě to má smysl. Super téma na bakalářku. (žena, 21-26 let)*
- ❖ *Zkušenosti s hipoterapií, dítě po CMP=úžasná věc. (žena, 40-64 let)*
- ❖ *Terapie sestru nevyлéčila ze strachu být sama, ale rozhodně jsme to obě měly rády a mrzelo nás, že nemůžeme chodit dále. Vztah ke zvířatům je velmi důležitý a občas vás zvíře může lépe chápat než člověk. (žena, 21-26 let)*
- ❖ *S pejskem. Dítě, které nemluvílo se otevřelo. (žena, 40-64 let)*
- ❖ *Podle mě je zařazení terapie do vzdělávání správná cesta. Myslím, že správně vycvičená zvířata mohou být prospěšná lidem všeho věku a u dětí je velká pravděpodobnost, že je přijmou. Určitě bych však do takové terapie nikoho nenutila kvůli možným strachům či fobiím, byť i ty by to mohlo zlepšit. (žena, 21-26 let)*
- ❖ *Myslím si, že kontakt se zvířetem ať už je to kdekoliv rozvíjí člověka, učí ho nesobeckosti, pomáhá mu při duševních problémech – je to takový*

nějaký únik člověka, osoba (v podobě zvířete), kterému se může člověk svěřit, určitý druh ventilace a myslím, že i ve školách a školkách by toto mělo mít svoje místo zvláště v dnešní době, jsem všemi deseti pro a myslím, že mnohým dětem by to pomohlo. (žena, 40-64 let)

Dotazník, který byl určen pro tuto bakalářskou práci měl za úkol podpořit teoretickou část této práce a měl umožnit nahlédnout mezi opravdové zkušenosti a zážitky s animoterapií.

Závěr

V následující bakalářské práci jsem se Vám pokusil představit animoterapii jak nejlépe jsem dovedl. Nastínil jsem nejprve část teoretickou, předpoklady různých druhů terapií a jejich celkovou provázanost v našem školství. Osobně si myslím, že je škoda, že se terapie nevyužívá na školách více. V dnešní zrychlené době, kdy se žáci musí učit stále větší množství nových informací a RVP se nijak nemění, si myslím, že by to bylo prospěšné. U nás v našem současném systému školství zapomínáme na „prubířský kámen“, který stál vždy na základech J. A. Komenského. Animoterapie nemusí jen sloužit pro žáky s SPU, s mentálním postižením, se zdravotním postižením, s autismem, nebo s jiným znevýhodněním. Může sloužit i pro intaktní žáky, jako prvek obohacení jejich života ve škole, ukázat, že škola není jen budova, do které musí chodit, jako do „vězení“.

Prvek zvířete ve škole bude mít vždy pozitivní efekt, ač se to nemusí zprvu jevit. Přijde mi to u nás jako neochota současného vedení edukace v naší republice něco změnit, ukázat něco nového. I když to vlastně nic nového není, jen to současná generace už tolik nezná, protože socialistická doba všechny prvky přirozenosti z našich škol zničila.

Animoterapie v našem systému má opravdu místo. V mém výzkumu se bohužel ukázalo, že s animoterapií neměla většina respondentů zkušenost, tak jako já. Je to velká škoda, myslím si, že každý má právo zažít něco takového a až poté si na to může udělat názor. Pro někoho se to může zdát jako úplný nesmysl, že by zvířata nějakým způsobem mohli psychicky pomáhat lidem. Většinou tohle ale říkají lidé, co o tom nic neví. I já osobně se musím přiznat, že jsem byl ještě před nedávnem k této terapii skeptický, přišlo mi to jen jako vymáhání peněz z lidí. Dnes to ale už vidím z úplně jiného pohledu a je to dobře, člověk se pořád učí. Animoterapie mě natolik zaujala, že se o ní budu zajímat dál, velice rád bych toto téma rozpracoval více třeba v mé diplomové práci.

Na začátku jsem si stanovil výzkumnou otázku, kterou jsem chtěl mou prací, dotazníkem a celkovou znalostí o daném tématu ověřit. **Je animoterapie ve společnosti viděna jako prospěšná a tím pádem má tedy pádný smysl i ve školství?**

Jako odpověď na danou otázku bych určitě odpověděl: ANO. V mém dotazníku se jasně ukázalo, že lidé mají o animoterapii dobré mínění a myslí si, že dokáže zlepšit spoustu věcí v našem životě – smutek, radost, klid, psychika. Vždyť více jak 90 % dotazovaných dalo 4 nebo 5 hvězdiček na otázku: *Jak moc myslíte, že terapie za pomoci nějakého zvířete může zlepšit celkový fyzický i psychický stav člověka?* Dále se

v dotazníku ukázalo, že dotazovaní opravdu vidí prospěšnost nejvíce na základních a mateřských školách, která je i teoreticky potvrzena. Takže určitě animoterapie je viděna jako prospěšná a má smysl ve školství.

Do příloh bakalářské práce jsem začlenil fotografie s prvky animoterapie ze skutečných škol a školek a na závěr vložil vybrané grafy z mého dotazníku.

Závěrem bych už jen rád napsal, že každý z nás určitě někdy zažil takovou pozměněnou formu animoterapie. Když se zamyslíte, tak kdykoliv se kolem nás objeví zvíře nebo jen vidíme hezkou veverku v parku, sýkorku v krmítku či srnku na poli, tak se vždy trochu pousmějeme, trochu se oprostíme od našich starostí a to je právě kouzlo zvířat. Važme si jich a dělejme všechno proto, abychom dokázali s nimi žít v souladu ještě mnoho dalších let.

Seznam literatury

BICKOVÁ, Jaroslava, ed. *Zooterapie v kostce: minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1585-1.

GALAJDOVÁ, Lenka a Zdenka GALAJDOVÁ. *Canisterapie: pes lékařem lidské duše*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-879-1.

ELICHOVÁ, Markéta. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0080-4.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Zooasistence v pedagogické praxi. Envigogika*. Praha: 2009, Vol.4 (3). ISSN 1802-3061.

KADLECOVÁ, Eva. *Vaše zdravá kočka: reflexní masáže kočky: alternativní léčba*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3328-6.

KARÁSKOVÁ, Vlasta a Tomáš DOHNAL. *Zoorekrece*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2881-9.

MÜLLER, Oldřich. *Terapie ve speciální pedagogice*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4172-7.

NERANDŽIČ, Zoran. *Animoterapie, aneb, Jak nás zvířata léčí: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. Albatros Plus. ISBN 80-00-01809-8.

SAUNDERS, Nicholas J. *Mytická síla zvířat*. Praha: Knižní klub, 1996. Magie, tradice, současnost. ISBN 80-85809-47-8.

SLEZÁKOVÁ, Jitka. *Animoterapie není jen o koních a psech. I dotyk hada může být léčivý*. In: region.rozhlas.cz [online]. 24.01.2023 [cit. 15.03.2023]. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/animoterapie-neni-jen-o-konich-a-psech-i-dotyk-hada-muze-byt-lecivy-8915595>

SVOBODOVÁ, Ivona. *Praktické využití psů v zoorehabilitaci: skripta pro studenty*. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2011. ISBN 978-80-213-2197-7.

VALENTINO, Paolo. *Kočí terapie: kočí návod na štěstí*. Ilustroval Marianna COPPO, přeložil Helena TŮMOVÁ. Praha: Dobrovský, 2020. Via. ISBN 978-80-7585-772-9.

VELEMÍNSKÝ, Miloš. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

VÍTKOVÁ, Marie a Jarmila PIPEKOVÁ, ed. *Terapie ve speciálně pedagogické péči*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-010-7.

Sborníky

Pravda o zooterapii: sborník příspěvků z celostátní konference. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2003.

Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: odborná konference s mezinárodní účastí: sborník příspěvků: ČZU v Praze 16.-17. dubna 2008. V Praze: Česká zemědělská univerzita, 2008. ISBN 978-80-213-1773-4.

Rozhovory a Články

Alpakárna – Lamaterapie [online]. Most: ©2021 [cit. 28.03.2023]. Dostupné z: <https://alpakarna.com/>

CIGLBAUER, František. *Postiženým dětem z budějovického centra Bazalka pomáhají s návratem do školy psi terapeuti*. In: region.rozhlas.cz [online]. 27.09.2022 [cit. 29.03.2023]. Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/postizenym-detem-z-budejovickeho-centra-bazalka-pomahaji-s-navratem-do-skoly-psi-8836257>

PIPKOVÁ, Zuzana. *Chov živočichů ve škole – výběr vhodných druhů, vytváření zázemí, praktické zkušenosti s výchovou dětí k péči o živočichy*. In: clanky.rvp.cz [online]. 17.01.2008 [cit. 29.03.2023]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/ZM/1817/CHOV-ZIVOCICHU-VE-SKOLE.html>

SLEZÁKOVÁ, Jitka. *Animoterapie není jen o koních a psech. I dotyk hada může být léčivý*. In: region.rozhlas.cz [online]. 24.01.2023 [cit. 15.03.2023]. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/animoterapie-neni-jen-o-konich-a-psech-i-dotyk-hada-muze-byt-lecivy-8915595>

Seznam Příloh

Příloha 1. – Pes na prvním stupni Základní školy Jižní předměstí v Rokycanech	50
Příloha 2. – Canisterapeutiční psi ve výuce v rámci programu organizace Zvěřinec na statku.....	51
Příloha 3. – Návštěvní program pro školku v Pardubicích od společnosti Zvěřinec na statku.....	52
Příloha 4. – Ornitoterapie v centru Bazalka v Českých Budějovicích	53
Příloha 5. – Animoterapie od spolku Stuha v Moravské Třebové s pomocí fretky a králíka	54
Příloha 6. – Felinoterapie ve Speciální základní škole v Ústí nad Labem	55
Příloha 7. – Canisterapie v Mateřské škole Drobného v Novém městě na Moravě	56
Příloha 8. – Hiporehabilitace na dětském ranči v Hlučíně	57
Příloha 9. – Otázka číslo 5 z dotazníkového šetření	58
Příloha 10. – Otázka číslo 6 z dotazníkového šetření	59
Příloha 11. – Otázka číslo 9 z dotazníkového šetření	60

Příloha 1. – Pes na prvním stupni Základní školy Jižní předměstí v Rokycanech⁹⁶

⁹⁶ ŠTERLICOVÁ, Jana. *Pomocné tlapy* [fotografie]. In: zsjiznipredmesti.cz [online]. Rokycany [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zsjiznipredmesti.cz/rodice-a-verejnost/pomocne-tlapy/>

Příloha 2. – Canisterapeutiční psi ve výuce v rámci programu organizace Zvěřinec na statku⁹⁷

⁹⁷ ZVĚŘINEC NA STATKU. *Aktuálně – spolu proti koronaviru/zvířata. My pomáháme vám – pomůžete teď nám?* [fotografie]. In: darujme.cz [online]. [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: <https://www.darujme.cz/projekt/1203038#prispevatele>

Příloha 3. – Návštěvní program pro školku v Pardubicích od společnosti Zvěřinec na statku⁹⁸

⁹⁸ NĚMCOVÁ, Olga. *Pro školy a školky* [fotografie]. In: zverinecnastatku.cz [online]. Chuchel u Jeřišna [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: <https://zverinecnastatku.cz/pro-skoly-skolky/>

Příloha 4. – Ornitoterapie v centru Bazalka v Českých Budějovicích⁹⁹

⁹⁹ CENTRUM BAZALKA, o.p.s. *Vzácná návštěva z dalekých krajín* [fotografie]. In: facebook.com [online]. 16.07.2020 [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/CentrumBAZALKA/posts/pfbid02YjKgfPC7utKpRHcsFWjzkDhawvXz63tMEtkDz54joRNheJNMZP38ZRVLNCaS1L7gl>

Příloha 5. – Animoterapie od spolku Stuha v Moravské Třebové s pomocí fretky a králíka¹⁰⁰

¹⁰⁰ STUHA z.s. *Animalterapie* [fotografie]. In: stuha.org [online]. [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: <https://stuha.org/project/animalterapie/>

Příloha 6. – Felinoterapie ve Speciální základní škole v Ústí nad Labem¹⁰¹

¹⁰¹ RŮŽIČKA, Josef. *Kočky ve škole* [fotografie]. In: ifauna.cz [online]. 10.07.2015 [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: <https://www.ifauna.cz/kocky/clanky/r/detail/7618/kocky-ve-skole/>

Příloha 7. – Canisterapie v Mateřské škole Drobného v Novém městě na Moravě¹⁰²

¹⁰² TAJZLEROVÁ, Petra. *Canisterapie v MŠ Drobného* [fotografie]. In: *materskaskola.nmm.cz* [online]. MŠ Drobného 02.04.2019 [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: <https://materskaskola.nmm.cz/canisterapie-v-ms-drobneho/>

Příloha 8. – Hiporehabilitace na dětském ranči v Hlučíně¹⁰³

¹⁰³ KUCEJ, Miroslav. *Den s hipoterapií na ranči v Hlučíně* [fotografie]. In: deník.cz [online]. Dětská ranč Hlučín 27.05.2012 [cit. 13.04.2023]. Dostupné z: https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/hipoterapie-aneb-kdyz-kone-leci-20120527.html

Příloha 9. – Otázka číslo 5 z dotazníkového šetření

1 Zažili jste někdy animoterapii v průběhu své školní docházky?

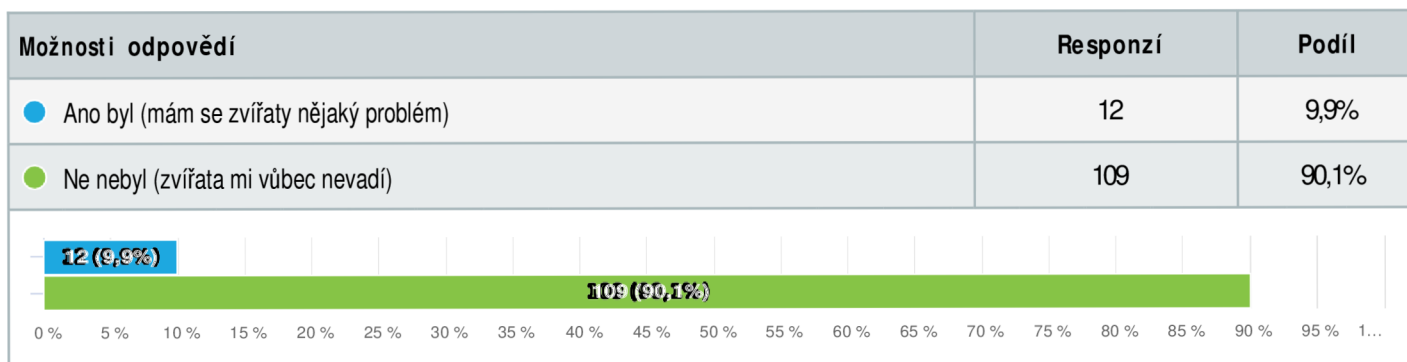
Textová odpověď, zodpovězeno 121 x, nezodpovězeno 0 x

- (69x)
- Ano, Mgr - v rámci předmětu Pedagogika volného času
- Ano, na prvním stupni základní školy
- Ano, na SŠ jsme průběh terapie viděli v soc. zařízení.
- Ano na zk jsem si hladil hady.
- Asi ne, teda pokud se nepočítá přehlídka dravců na druhém stupni
- Když nevím co to je těžko říct
- Mateřská škola
- MŠ
- Myslím, že jako úplně malá (3-4 roky možná i do školkové docházky) jsme se sestrou chodily jezdit na koni. (sestra měla v dětství nefroblastom a po operaci mírně narušenou hybnost jedné nohy+obecné trauma ze samoty v nemocnici a já chodila a ní protože to šlo).
- (2x) ne
- (31x) Ne
- (3x) Ne
- Ne
- Ne.
- Počítá se výlet do zoo? Jeli jsme tam na základní škole. Jinak pracuji v MŠ a jezdíme na výlety na nedalekou farmu
- První stupeň
- Určitě ano, i když ne pod vedením odborníka, ale v průběhu života příležitostně.
- ve třetí třídě nám učitelka přinesla do školy dvě užovky
- 9.

Příloha 10. – Otázka číslo 6 z dotazníkového šetření

1 Představte si situaci, že k Vám do školy přijede nějaký terapeut se zvířetem a vy se zúčastníte animoterapie. Byl by to pro Vás problém?

Výběr z možností, více možných , zodpovězeno 121 x, nezodpovězeno 0 x

Příloha 11. – Otázka číslo 9 z dotazníkového šetření

1 V jakém stupni vzdělávání podle Vás, má animoterapie smysl, nebo v jakém stupni je nejvíce prospěšná?

Seřazení dle důležitosti , zodpovězeno 121 x, nezodpovězeno 0 x

